

प्लाण्ट क्वारण्टिन प्रक्रियागत कार्यविधि (Plant Protection Process Manual)

२०६७/०६८

नेपाल सरकार

कृषि विकास मन्त्रालय

कृषि विभाग

बाली संरक्षण निर्देशनालय

राष्ट्रिय प्लाण्ट क्वारेन्टाइन कार्यक्रम

हरिहरभवन, ललितपुर

फोन ९७७-१-५५२४३५२/५५५३७९८, फ्याक्स : ९७७-१-५५५३७९८

इमेल : info@npqpnepal.gov.np, वेबसाइट : www.npqpnepal.gov.np

प्रकथन

नेपाल मूलतः कृषि प्रधान देश भएकोले स्वभावतः नेपालले विश्व बजारसँग कारोबार गर्ने भनेको कृषि उत्पादन नै हो । हालका वर्षहरूमा वन तथा वनस्पतिजन्य उत्पादनको कारोबार पनि क्रमशः बढ्दै गैरहेको छ । अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारिक कारोवारलाई साहजीकरण र प्रवर्द्धन गर्न नेपालले सन् १९६५ (वि.सं.२०२२) देखि नै अन्तर्राष्ट्रिय वाली संरक्षण महासन्धि (International plant protection Convention, IPPC) को एशिया प्रशान्त क्षेत्रीय वाली संरक्षण आयोग (Asian Pacific Plant Protection Commission, APPPC) को सदस्यता प्राप्त गरी विरूवा संरक्षण ऐन, २०२९ र विरूवा संरक्षण नियमावली, २०३१ जारी गर्‍यो । वि.सं. २०३१ (सन् १९७४) देखिनै नेपाल विरूवा स्वस्थता प्रक्रिया (Phytosanitary Measures) मा संलग्न हुँदै कृषि विभागको बाली रोग विज्ञान शाखा (Plant Pathology Division) खुमलटार मातहत केन्द्रिय स्तरको प्लाण्ट क्वारण्टिन इकाई र यसको मातहत ७ वटा प्लाण्ट क्वारण्टिन शाखाको रूपमा स्थापना भयो । यसै बिच सन् २००४ अप्रिल २३ (२०६१ वैशाख ११) देखि नेपाल विश्व व्यापार संगठन (World Trade Organization, WTO) को १४७ औं सदस्य राष्ट्र बन्न सफल भयो । त्यसपछि २००६, मे ८ देखि अन्तर्राष्ट्रिय बाली संरक्षण महासन्धि (International Plant Protection Convention, IPPC) को समेत सदस्यता प्राप्त गयो । त्यसपछि संस्थागत सुदृढिकरण गर्ने प्रतिवद्धता अनुरूप २०६१ सालदेखि राष्ट्रिय प्लाण्ट क्वारण्टिन कार्यालयहरू, ७ (सात) वटा प्लाण्ट क्वारण्टिन चेक पोष्टहरू र २ (दई) उप चेक पोष्टहरू स्थापना भए । अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल, काठमाडौंमा पनि १ (एक) प्लाण्ट क्वारण्टिन चेक पोष्ट कार्यरत छ । कानुनी सुधारको रूपमा विरूवा संरक्षण ऐन, २०२९ र विरूवा संरक्षण नियमावली, २०६६ नेपाल सरकारले पास गरी नेपाल राजपत्रमा प्रकाशन गरी देशभर लाभ भैसकेको छ । साथै अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा विश्व व्यापार संगठन (World Trade Organization, WTO) का सदस्य राष्ट्रहरूलाई सूचित समेत गरिसकेको छ । अब अन्तर्राष्ट्रिय कारोबार हुने प्रमुख कृषि उत्पादनहरूको प्रतिबन्धित शत्रुजीवहरू (Quarantine Pests) तथा नियमित शत्रुजीवहरू (Regulated Pests) को सूचीहरू क्रमशः प्रकाशन गर्दै जानु पर्ने जरूरत छ । साथै WTO र SPS Agreement) तदनुरूपको विद्यमान कानुनी प्रावधानलाई व्यवहारिक कार्यान्वयन (Practical Implementation) गर्दै अन्तर्राष्ट्रिय समरूपिकरण (International Harmonization) मा जानै पर्ने खट्किदो खांचो नेपाल अगाडि चुनौतीको रूपमा उभिएको छ । यी चुनौतीहरू स्वीकार्दै तदनुरूपका पूर्वाधारहरू विकास

गर्दै, प्रशासनिक परिमार्जन गर्दै, संस्थागत सुदृढिकरण गर्दै र अन्तर विभागीय समन्वय गर्दै अघि बढ्न पर्ने उत्तरदायित्व हाम्रो कांधमा रहेको छ । यसै मध्येको ऐन दायित्व 'प्लाण्ट क्वारण्टिन प्रक्रिया कार्यविधि २०६६/६७' तयार गरी यहाँहरू समक्ष प्रस्तुत गरेका छौं । यसमा समाविष्ट प्रक्रियाहरूको व्यावहारिक कार्यान्वयन (Practical Implementation) गर्दै जानु सबैको दायित्व हो । यसमा रहेको कमी कमजोरीहरू सुधार्न रचनात्मक सुभावहरूको अपेक्षा गर्दछौं । अन्तमा यस कार्यविधिको पाण्डुलिपी तयार गर्न परिश्रम गर्ने सबै सहकर्मी साथीहरू विशेषता बरिष्ठ प्लाण्ट क्वारण्टिन अधिकृत श्री सावित्री बराल र शाखा अधिकृत श्री उत्तम श्रेष्ठलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

फाल्गुन, २०६७ धन्यवाद
(दोस्रो संस्करण)

ईश्वर प्रसाद रिजाल

कार्यक्रम प्रमुख

राष्ट्रिय प्लाण्ट क्वारण्टिन कार्यक्रम

हरिहरभवन, ललितपुर

प्लाण्ट क्वारण्टिन प्रक्रियागत कार्याविधि

प्लाण्ट क्वारण्टिनको परिभाषा

क्वारण्टिन शब्द ल्याटिन शब्द क्वारन्टम (Quarantum) बाट आएको हो । जसको अर्थ हुन्छ चालिस । कुनै बेला विश्वमा कलेरा र प्लेगजस्ता रोगको माहामारी थियो र त्यसबेला गतिशील देशहरूले बाहिरबाट आउने पानीजहाजलाई ४० दिनसम्म रोकेर आफ्नो निगरानीमा राखी संक्रमणमुक्त पाइएमा मात्र प्रवेश दिने गर्थे ।

सुरुवा रोगले ग्रसित बिरुवा, व्यक्ति वा वस्तुलाई अलग्याउने वा उसको गतिशीलता (आवत-जावत) लाई नियन्त्रित गर्ने कामलाई क्वारण्टिन भनिन्छ । विज्ञान तथा प्रविधि शब्दकोष) अन्तर्राष्ट्रिय बाली संरक्षण महासन्धि (International Plant Protection Convention, IPPC) ले तयार गरेको बिरुवा स्वास्थ्यता सम्बन्धी पदावली (International Standards for Phytosanitary Measures, ISPM No. 5) मा 'नियमन गरिने वस्तुहरूको अवलोकन, अनुसन्धान वा पुनः निरीक्षण, परीक्षण र वा उपचारको लागी औपचारिक रूपमा सिमितिकरण' भनेर परिभाषित गरिएको छ ।

विरुवा संरक्षण ऐन, २०६४ अनुसार 'क्वारण्टिन भन्नाले विरुवा, विरुवाजन्य उपज वा अन्य वस्तु स्वास्थ्य छ, छैन भनी अवलोचन, परिक्षण, निरीक्षण, अनुसन्धान, जाच गर्न र स्वस्थ नभएमा उपचार गर्नका लागी त्यस्तो विरुवा, विरुवाजन्य उपज वा अन्य वस्तुलाई निर्धारित वा निरीक्षणले तोकेको स्थलमा राख्ने कार्य सम्पन्नपछि भनि परिभाषित गरिएको छ ।

अन्यत्रबाट आएका वा संक्रामक रोगले संसर्गमा रहेका वा हानिकारक शत्रुजीवहरूको आश्रय हुन सक्ने सम्भावना भएका मानिस, पक्ष तथा बोटविरुवाहरूलाई अलग राख्ने कार्यलाई क्वारण्टिन भनिन्छ । (Quarantine is an isolation imposed on persons or animal or plants that have arrived from elsewhere or been exposed to infection or contagious diseases or having chances of harboring of pests)

विरुवा, विरुवाजन्य उपजहरू आयात निर्यात गर्दा शत्रुजीवहरूको प्रवेश, स्थापना

र फ़ैलावट रोकने तथा तिनीहरूको प्रभावकारी नियन्त्रणका लागि अवलम्बन गरिने विरूवा संरक्षणका उपयुक्त कानुनी तरिकाहरू नै प्लाण्ट क्वारण्टिन हो ।

प्लाण्ट क्वारण्टिन (गमनागमन निरोध) भन्नाले बोट, विरूवा वा विरूवा उपजको स्वस्थताको लागि आधिकारिक रूपमा कानुन बमोजिम गरिन जाँच पडताल, निरीक्षण अध्ययन अनुसन्धान वा उपचारका लागि रोकने प्रक्रियालाई जनाउँछ । प्लाण्ट क्वारण्टिन प्रविधि बाली संरक्षणको एक निरोधात्मक उपाय हो । व्यापारिक समुदायले यसलाई एउटा प्राविधिक अवरोधको रूपमा मनन गरेको छ ।

विरूवा, विरूवाजन्य उपजहरूको आयात निर्यातलाई प्राविधिक प्रष्ट्याईको आधारमा स्वस्थता प्रमाणिकरण गरि कानुनी तरिकाबाट अवाञ्चित कारोवामा रोक लगाई स्वस्थ कारोवारमा जोड दिनु नै प्लाण्ट क्वारण्टिनको मुख्य कार्य हो । यसले कृषि र कृषिजन्य वस्तुको अलावा वन र वनस्पतिजन्य पैदावाहरू पनि समेट्छ ।

पछभमि

नेपाल सन् १९६५ मा APPC (अन्तर्राष्ट्रिय बाली संरक्षण महासन्धी) को एसिया प्यासिफिक क्षेत्रिय बाली संरक्षण आयोग (APPPC) को सदस्य बन्यो । तत्पश्चात् विरूवा संरक्षण ऐन, २०२९, विरूवा संरक्षण नियमावली २०३१ जारी गरी वि. स. २०३१ देखिनै विरूवा स्वस्थता प्रक्रियाको थालनी भयो । वि.स. २०३१ देखि नै विरूवा संरक्षण ऐन र नियमावली बमोजिम बाली रोग विज्ञान शाखा, खुमलटारका प्रमुख बाली रोग विज्ञकोनेतृत्वमा प्लाण्ट क्वारण्टिन कार्यक्रम संचालनमा आयो । नेपाल भारत सिमास्थित ६ वटा नाका (कांकडभिट्टा, विराटनगर जलेश्वर, विरगंज, भैरहवा र नेपालगंज) र त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलमा गरी जम्मा ७ वटा प्लाण्ट क्वारण्टिन चेकपोष्टहरू स्थापना भए । २०४९ मा राष्ट्रिय कृषि विभागको पनि (NARC) ले स्वतन्त्र संरचना प्राप्त गर्‍यो र कृषि विभागको पनि नयाँ संरचात्मक पुनगठन (२०५०) हदा बाली संरक्षण महाशाखा अन्तर्गत प्लाण्ट क्वारण्टिन शाखाको रूपमा NARC बाट कृषि विभागमा स्थानान्तरण भयो ।

विश्व व्यापार संगठनको सदस्यतासंगै नेपालमा प्लाण्ट क्वारण्टिन कार्यक्रमको विकास

नेपालले सर्वप्रथम सन् १९८९ मा GATT को सदस्यताका लागि आवेदन दियो तर असफल भयो, १९९५ मा पर्यवेक्षकको रूपमा मान्यता पायो । विश्व व्यापार

संगठनको विकाससंग नेपालले यसको सदस्यताको लागि दोश्रो पटक सन् १९९८ मा पुन आवेदन दियो । ११ सेप्टेम्बर, २००३ को पाचौ मन्त्रीस्तरीय बैठकले नेपालको सदस्यताका लागि सहमति प्रदान गर्‍यो । अन्तमा २३ अप्रिल २००४ (वि. स. २०६१ बैशाख ११) देखि नेपाल विश्व व्यापार संगठनको १४७ औं सदस्य राष्ट्र बन्न सफल भयो । सदस्यता प्राप्तिसँगै नेपालले विश्व व्यापार संगठनका लागि पूर्व शर्तका रूपमा सन् २००७ को जनवरी १ सम्ममा निदृष्टि पूर्वाधारहरू पूरा गर्ने प्रतिबद्धता समेत जाहेर गरिसकेको थियो । विश्व व्यापार संगठनको शुद्धता र विरुवा स्वस्थता (SPS Measure) सम्बन्धी मापदण्डको अवलम्बन गर्ने सम्झौताकै अनुकूल नेपालले प्लाण्ट क्वारण्टिन क्रियाकलापहरू अगाडि बढाउँदै आएको छ । नेपाल मे ६, २००८ बाट अन्तर्राष्ट्रिय बाली संरक्षण महासन्धि (IPPC) को सदस्यता समेत प्राप्त गरिसकेको र यसै प्रयास बमोजिम प्लाण्ट क्वारण्टिन कार्यक्रमको क्षमता सुदृढिकरण गर्ने प्रक्रिया जारी छ ।

विरुवा संरक्षण ऐन, २०२९ खारेज गरी "विरुवा संरक्षण ऐन", २०६४ जारी गरीएको छ, विरुवा संरक्षण नियमावली २०६६ जारी भैसकेको छ र ऐन नियमका विभिन्न प्रावधानहरू एकसाथ कार्यान्वयन भैरहेका छन् । नेपाल राजपत्रमा ऐन, नियमको प्रकाशन, अंग्रेजी अनुवाद, विश्व व्यापार संगठनको सदस्य राष्ट्रहरूलाई सूचित गर्ने काम सम्पन्न भैसकेको छ र श्रावण २०६७ देखि अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा समेत कार्यान्वयन हुदैछ । प्रशासनिक परिमार्जन गर्दै जिम्मेवारीहरू परिमार्जन भएका छन् ।

प्लाण्ट क्वारण्टिनको उद्देश्य :

- कृषिजन्य वस्तुहरूको व्यापार प्रवर्द्धन गर्न सहजीकरण गर्ने
- विरुवा र रूवाजन्य उपजहरूको स्वस्थ आवागमन सुनिश्चित गर्ने
- शत्रुजिवहरूको प्रवेश, स्थापना र विस्तारलाई नियन्त्रण गर्ने ।

एकातिर विभिन्न ऐन, नियम, नीती र निर्देशिकाहरूको परिलक्षित गरेको उद्देश्य परिपूर्ति गर्नुपर्ने खरो जिम्मेवारी र दायित्व छ भने अर्कोतिर विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता र आयोगहरूको सदस्य राष्ट्रको हैसियतले नेपालले जनाइसकेका प्रतिबद्धताहरूको इमान्दारीपूर्वक पालना गर्नुपर्ने चुनौति पनि उतिकै महत्वपूर्ण छ ।

यस्ता तमाम चुनौति र दायित्वहरूको बावजुद विश्वव्यापी आर्थिक उदारीकरणको माहोल बनिसकेको हुँदा अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा नेपाली उत्पादनहरूको पहुँचको

लागी ढोका खुला भएको अवसर पनि कम स्वागतयोग्य छैन । तर अवसरको सदुपयोग गर्ने गराउनेतर्फ तमाम नेपाली नागरिकले सोच्नुपर्ने भएको छ । नेपाल WTO, IPPC, APPC, SAFTA, BIMSTEC आदिको सदस्य राष्ट्र बनिसकेकोले त्यस्ता अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता र आयोगहरूले निर्धारण गरेका नियम, निर्देशिका र मापदण्डहरूको परिधिभित्र रहेर विरूवा र विरूवाजन्य उपजहरूको कारोवार गर्नुपर्ने चुनौति टड्कारो र महत्वपूर्ण छ । यी चुनौतिहरूको सामना गर्ने र माथि उल्लेखित उद्देश्यहरू परिपूर्ति गर्ने हेतुले समय सापेक्ष र परिमार्जित विरूवा संरक्षण ऐन २०६४, तथा विरूवा संरक्षण नियमवली २०६६ आइसकेको छ । त्यसैले अब ऐन नियमावलीको परिधिभित्र रहेर Quarantine का हरेक क्रियाकलापलाई अगाडी बढाउनुपर्ने हामी सबै सरोकारवालाहरूको दायित्व बनेको छ ।

आज उपभोक्ताहरूको, उपभोग्य वस्तुको गुणस्तरप्रतिको चेतनाको स्तर धेरै बढेको छ । अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारको कुरा गर्ने बितिकै उपभोग्य वस्तुको गुणस्तर र प्रतिस्पर्धी मुल्य प्रति, सम्बन्धित सरकारी निकायहरू, उत्पादनकर्ता र नियामकर्ता उतिकै संवेदनशील र जिम्मेवार भएमा मात्र हामी सजिलैसँग अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सकौं । अन्यथा कागलाई बेल पाक्यो हर्षन विस्मात् जस्तो मात्र हुनेछ ।

तसर्थ प्लाण्ट क्वारण्टिन कार्यक्रम संचालनमा एकरूपता एवं सहजता होस् र ऐन नियमावलीको परिधिभित्र रहेर हरेक क्रियाकलाप संचालन गर्न सकियोस् भन्ने हेतुले प्लाण्ट क्वारण्टिन प्रकृयागत कार्याविधिको रूपमा यो दस्तावेज प्रकाशन गरिएको छ ।

१. प्रवेश अनुमति पत्र (Entry Permit)

प्रवेश गराउन उपयुक्त देखिएका प्रवेश गर्न दिइने अनुमतिलाई प्रवेश अनुमति पत्र भनिन्छ । प्रवेश अनुमति पत्रले पैठारीकर्तालाई कुन वस्तु के कस्ता शर्तमा पैठारी गर्न पाउने हो सो को जानकारी गराउँछ । यसले अवाञ्छित, अस्वस्थ तथा अनुपयुक्त विरूवा र विरूवाजन्य वस्तुहरूको अन्तर्राष्ट्रिय कारोबारलाई नियन्त्रण गर्दछ ।

१.१ प्रवेश अनुमतिपत्र उपलब्ध गराउने कार्यविधि :

प्रवेश अनुमतिपत्रको लागि निवेदन दिनुपर्ने:

विरूवा संरक्षण ऐन, २०६४ र विरूवा संरक्षण नियमावली, २०६६ को प्रावधानअनुसार विरूवा, विरूवाजन्य उपज, बायोलोजिकल कन्ट्रोल एजेन्ट, लाभदायक किरा वा विरूवा हुर्कने माध्यम जस्तै माटो, भ्याउ, पीट, आदि नेपालमा पैठारी गर्न चाहने व्यक्ति वा संस्थाले दुईसय रूपैयाँ निवेदन दस्तुर संलग्न गरी प्रवेश अनुमतिपत्र प्राप्त गर्न कार्यालय प्रमुख समक्ष निवेदन (अनुसूचि १) दिनुपर्नेछ ।

प्रवेश अनुमतिपत्र प्रदान गर्ने:

- १) प्रवेश अनुमतिपत्रको लागि कुनै निवेदन परेमा र त्यस्तो वस्तु, अनुसन्धान प्रयोजनको लागि पैठारी गर्ने भएमा उक्त निवेदन सिधै राष्ट्रिय प्लाण्ट क्वारण्टिनको कार्यक्रमको प्रमुखसमक्ष दिनुपर्नेछ ।
- २) प्रवेश अनुमतिपत्रको लागि निवेदन दिँदा निवेदनको साथ देहायका कागजातहरू संलग्न गर्नुपर्नेछः
 - क) पैठारीकर्ताको नागरिकताको प्रमाणपत्र वा राहदानीको प्रतिलिपि
 - ख) संस्थाको नामबाट पैठारी गर्न चाहनेले त्यस्तो संस्था दर्ता र नवीकरण गरेको प्रमाणको प्रतिलिपि,
 - ग) पैठारी गरिने वस्तुको अग्रिम बील बीजक (परफर्मा इन्क्वाइस) को प्रतिलिपि,
 - घ) बीउ बिजन पैठारी गरिने भएबीउ बिज गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्रको सिफारिस,
 - ङ.) अनुसन्धानको लागि पैठारी गरिने भए अनुसन्धान गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको अनुरोधपत्र र नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्बाट गरेको सिफारिस ।
- ३) कार्यालय प्रमुखले प्राप्त निवेदनसाथ संलग्न कागजात जाँचबुझ गर्दा प्रवेश अनुमतिपत्र दिन मनासिव देखेमा विरूवा वा विरूवाजन्य उपजको लागि अनुसूचि २ बमोजिमको ढाँचामा, बायोलोजिकल कन्ट्रोल एजेन्ट वा लाभदायक कराको लागि अनुसूचि ३ बमोजिमको ढाँचामा, माटो, भ्याउ, पीट वा अन्य विरूवा हुर्कने माध्यमका लागि अनुसूचि ४ बमोजिमको ढाँचामा र जर्मप्लाज्म, जीवित परिमार्जित वस्तु वा ट्रान्सजेनिक पदार्थको अध्ययन अनुसन्धानको लागि अनुसूचि ५ बमोजिमको ढाँचामा प्रवेश अनुमतिपत्र दिन सक्नेछ ।
- ४) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले नियम ५ बमोजिम अग्रिम रूपमा पैठारी अनुमतिपत्र लिन नसकेको कारण देखाई आवश्यक सम्पूर्ण कागजातहरू संलग्न गरि

प्रवेश नाकामा नै प्रवेश अनुमतिपत्र लिन निवेदन दिएमा त्यसरी अग्रिम रूपमा अनुमतिपत्र लिन नसकेको कारण मनासिव देखिएमा कार्यालय प्रमुखले एक हजार रूपैया दस्तुर लिई नाकामा बाली संरक्षण नियमावालीको उपनियम (३) बमोजिम अनुमतिपत्र दिन सक्नेछ । तर अनुसनधानको प्रयोगको लागि भने पैठारी प्रवेश अनुमतिपत्र अग्रिम रूपमा लिएका मात्र पैठारी गर्न पाइनेछ ।

- ५) प्रवेश अनुमति पत्रको लागि दिइएको निवेदनसँग संलग्न गरिएका कागजातहरू अध्ययन गर्दा अपर्याप्त भएको वा अन्य कारणबाट प्रवेश अनुमतिपत्र दिन उपयुक्त नदेखिएमा कार्यालय प्रमुखले सात दिनभित्र निवेदकलाई अनुसूचि ६ बमोजिम जानकारी दिनेछ ।

आयात गरिने वस्तुको विवरण

वस्तुको पर्याप्त विवरण, जस्तै वस्तुको श्रेणी (खायन फलफुल रोप्ने कटिङ्ग, जर्मप्लाज्म आदि) वस्तु कोड Harmonized system code (HYC कोड) यथार्थ परिमाण (नेट/ ग्रस तौल, अन्तराष्ट्रिय मान्यता प्राप्त इकाईमा उल्लेखित) कनसाइमेन्ट एक भन्दा बढि प्रकारको भएमा प्रत्येकले तौल उल्लेखित हुनुपर्छ । बिरुवा वा विरुवाजन्य उपज सकभर स्पेसिज तहसम्म नत्र जिनस तहसम्म वानस्पतिक नाम र भेराइटी उल्लेख गर्नुपर्छ । वानस्पतिक नाम उल्लेख गर्न नसकिने अवस्थामा (जस्तै : पशु, दाना, तेल, बालीजन्य दाना) वस्तुको नामसँगै Not Applicable राख्नुपर्दछ ।

विशिष्ट पहिचान चिन्ह

कनसाइमेन्टको आवश्यक विशिष्ट पहिचान चिन्ह ट्रेश ब्याक (पुनः पहिचान) सहज गराउन संलग्न गर्ने व्याज वा कार्टुन वा अन्य प्याकिङ्ग सामग्री वा कार्गो र कन्टेनरमा सिमित (Limit) गर्नुपर्छ । यदि खुलाउन नसकिने भएमा "None" शब्द वा तेर्सो रेखा तान्ने गर्दा प्रमाणिकरण आधिकारिक हुन सक्छ ।

अतिरिक्त घोषणाहरू

आयात गर्ने देशको विरुवा स्वस्थता प्रमाणपत्र कानून वा (आयात इजाजत पत्र वा दिपक्षीय व्यापार सम्झौता मा उल्लेख भए अनुसार क्वारण्टिन शत्रुजीव र नियमित गैह्व क्वारण्टिन शत्रुजीवबाट मुक्त जस्ता न्यूनतम र सम्बन्धित घोषणा मात्र अतिरिक्त घोषणामा समेटनुपर्छ ।

वस्तुको उपचार

विरूवा स्वस्थता प्रमाणपत्रमा उल्लेखित उपचार या त आयात गर्ने देशको अनुरोध बमोजिम वा राष्ट्रिय प्लाण्ट क्वारण्टिन कार्यक्रमले मान्यता दिएको र प्लाण्ट क्वारण्टिन अधिकृतको निगरानीमा उपचार भएको सम्ममा सिमित गर्नुपर्छ ।

प्रवेश अनुमतिपत्रको मान्यता र नवीकरण :

- 1) प्रवेश अनुमतिपत्रको मान्यता अवधि ३ महिना हुनेछ । तर याद रहोस् एक पटक जारी गरिएको प्रवेश अनुमति पत्र एक कन्साइनमेन्टको लागि मात्र हो ।
- 2) नियम ५ को उपनियम (३) बमोजिम प्राप्त गरेको प्रवेश अनुमतिपत्र नवीकरण गराउन चाहने व्यक्ति: वा संस्थाले प्रवेश अनुमतिपत्रको म्याद समाप्त हुनुभन्दा सात दिन अगावै त्यस्तो अनुमतिपत्र जारी गरेको कार्यालय प्रमुखसमक्ष निवेदन (अनुसूचि ७) दिनुपर्ने छ ।
- 3) नवीकरणका लागि प्राप्त निवेदन उपर कार्यालय प्रमुखले आवश्यक जाँचबुझ गर्दा प्रवेश अनुमतिपत्रको नवीकरण गर्न मनासिव देखेमा चार सय रूपैयाँ दस्तुर लिई बढीमा तीन महिनासम्मको लागि त्यस्तो अनुमतिपत्र नवीकरण गरी दिन सक्नेछ ।

प्रवेश अनुमतिपत्र लिएपछि सम्बन्धित व्यक्ति / संघ / संस्थाले पुन्याउनुपर्ने प्रक्रिया :

- 1) जुन नाकाबाट बिउ, विरूवा आयात गर्ने हो सो नाकामा प्रवेश अनुमति पत्र (Entry Permit) को साथै आयातित वस्तु समेत देखाउने ।
- 2) भन्सार नाकाबाट सामान छुटाएको ७ दिनभित्र जहाँबाट (Entry Permit) लिएको हो, सो कार्यालयमा सम्बन्धित देशको PC बुझाउने ।
- 3) माथि उल्लेखित सबै आयातकर्ताहरूको निवेदन र कागजात कार्यालयले अध्ययन गर्छ । विरूवा संरक्षण ऐन, २०६४ र नियमावली २०६६ को अधिनमा रही नियम ५ को उपनियम ६ अनुसार स्पष्ट कारणसहितको विवरण पूरा नभएमा अनुमतिपत्र नदिन सकिनेछ । अनुसन्धानकर्ताले प्रवेश अनुमति पत्र नलिकन नाकामा आइसकेपछि अनुमतिपत्रको लागि निवेदन दिएमा अनुमति पत्र दिन बाध्य हुनेछैन ।
- 4) प्रवेश अनुमति पत्रको पुनः नवीकरण गर्नुपरेमा अनुसूचि ७ अनुसारको ढाँचामा

निवेदन दिनुपर्नेछ । तर कुनै अनुसन्धानकर्ताले विना प्रवेश अनुमतिपत्र भन्सार नाकामा सामान ल्याई सामान नेपाल प्रवेश गराउन चाहेमा अनुसूचि २ अनुसारको फारम भरी निर्यात गर्ने देशको PC र Seed Quality Board को आधिकारिक प्रमाणपत्र समेत संलग्न राखी निवेदन दिँदा उपयुक्त देखिएमा रु. १०००। दस्तुर तिरी उपनियम ३ बमोजिम अनुमति पत्र दिन सक्नेछ ।

२. विरुवा स्वस्थता प्रमाणपत्र

विरुवा स्वस्थता प्रमाणपत्रको लागि निवेदन दिनुपर्ने:

- १) ऐनको दफा १२ को उपदफा (१) वा (२) बमोजिम स्वस्थता प्रमाणपत्र लिन चाहने व्यक्ति: वा संस्थाले देहायक कागजात संलग्न गरी निकासीको लागि भए एकसय रुपैया र पुनः निकासिको लागि भए दुई सय रुपैया दस्तुर सहित अनुसूचि १० बमोजिमको ढाँचामा कार्यालय प्रमुखसमक्ष निवेदन दिनुपर्ने:
 - क) निकासी गरिने वस्तुको उत्पत्तिका प्रमाणपत्र,
 - ख) वन पैदावार भए वन विभागबाट जारी भएको छोड पूर्जा,
 - ग) पुरातात्विक महत्त्वका वस्तु भए पुरातत्व विभागको सिफारिस पत्र ,
 - घ) निकासी गरिने वस्तुको बिल बिजक, (इन्व्वाइस)
 - ङ) पुनः निकासी गरिने भए पैठारी गर्ने मुलुकले जारी गरेको पैठारी अनुमतिपत्र,
 - च) पुनः निकासी गरिने वस्तुको हकमा नेपालमा पैठारी गरिदा पेश भएको स्वस्थता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि
 - छ) निकासी गर्ने व्यक्तिको आधिकारिक परिचयपत्र वा संस्थाले निकासी गर्ने भए त्यस्तो संस्था, दर्ता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि र त्यस्तो कामका लागि कसैलाई खटाइएको भए त्यसरी खटाइएको पत्र ।
 - ज) संस्था दर्ता प्रमाणपत्र र संस्था नविकरणको प्रमाण,
 - झ) PAN VAT दर्ता प्रमाणपत्र

Re-export भए

- १) उत्पादन गर्ने मुलुकको उत्पत्तिको प्रमाणपत्र
- २) बिरुवा स्वास्थ्यको प्रमाणपत्र
- ३) Packaging materials को अवस्था

विरुवा स्वस्थाको प्रमाणपत्र प्रदान:

- १) विरुवा स्वस्थता प्रमाणपत्रको लागि निवेदन प्राप्त भएपछि प्राप्त कागजात र निकासी गरिने वस्तुको नमुनाको आवश्यक जाँचबुझ र परीक्षण गर्दा निवेदकलाई स्वस्थता प्रमाणपत्र दिन उपयुक्त देखेमा कार्यालय प्रमुखले निकासीका लागि अनुसूचि ११ बमोजिमको ढाँचामा र पुन निकासीको लागि अनुसूचि १२ बमोजिमको ढाँचामा स्वस्थता प्रमाणपत्र दिनेछ ।
- २) तर आवश्यक जाँचबुझ र परीक्षण गर्दा स्वस्थता प्रमाणपत्र दिन उपयुक्त नदेखेमा कार्यालय प्रमुखले निवेदन परेको सात दिनभित्र सोको जानकारी अनुसूचि १३ बमोजिमको ढाँचामा सम्बन्धित निवेदकलाई दिनुपर्नेछ । नेपालको बाटो भएर त्यबलकषत अनुमतिपत्र पाउँ भनी पारवहनवालाले निवेदन दिएमा निजसँग रहेको PC, Origin Certificate, Bill को साथै Entry Custom को कागजात र मालसामानको Sealing, समेत हेरी अनुसूचि १४ को फारम भरी रु १०००। राजस्व लिई दिन सकिनेछ ।

कार्गोपूर्व निरीक्षण, नमुना संकलन र परीक्षण

कन्साइनमेन्ट निरीक्षणको उद्देश्य

- निवेदनसाथ खुलाइएको विवरण र कनसाइनमेन्टको परिचय (स्पेशिज, भेराइटि, विशिष्ट चिन्ह) मा तालमेल परीक्षण ।
- कन्साइनमेन्टको ताजापन, सहि अवस्था, परिमाण, प्याकिङ्को अवस्था, प्याकिङ्को लागि प्रयोग गरिएको वस्तु ।
- निषेधित कनसाइनमेन्टको शंकामा निरीक्षण ।
- कन्साइनमेन्ट क्वारेन्टाइन शत्रुजीव मुक्त भए नभएको र अन्य शत्रुजीव मुक्त भए नभएको निरीक्षण ।

खाली बक्सहरू, प्याकिङ्ग लोडिङ्ग पूर्वका अवाञ्छित जीवहरू, विशेष अवस्थामा बाली भित्रयाउनु अघि फिल्ड निरीक्षण र बाली प्रमाणीकरण आदी समेत निरीक्षण सम्पादन गर्नुपर्ने जिम्मेवारीहरू हुन् ।

राष्ट्रिय प्लान्ट क्वारण्टिन कार्यक्रमले प्रयोगमा ल्याएको Phytosanitary Operation Manual for Import and Export Certification, Nepal (2005) म्यानुअलमा निर्दिष्ट निर्देशिका र नमुना संकलन विधि बमोजिम प्रयोगशाला परीक्षणको लागि उपयुक्त मात्रामा नमुना संकलन गर्नुपर्नेछ ।

नियमित गैह्र क्वारण्टिन शत्रुजीवहरूको सहनशक्ति तहको परीक्षणको लागि ISPM NO. 31 (Methodologies for Sampling of Consignments, 2008) मा उल्लेखित निर्देशिका बमोजिम नमुना संकलन गर्नुपर्नेछ ।

प्रयोगशाला परीक्षण लागि संकलित नमुनाहरूबाट शत्रुजीवहरू उस्कनबाट रोक्न फस्नर (Ziplock) युक्त पोलिथिन ब्यागमा नमुना राख्ने, बन्द गर्ने र लेबलिङ्ग गर्नुपर्छ । लेबलले कन्साइनमेन्टको विस्तृत नाम (स्पेशिज/भेराइटी), वस्तुको उद्गम (उत्पादन भएको स्थान), नमुना लिइएको विरूवाको नाम, नमुना संख्या, नमुनाको आकार वा तौल, निरीक्षण गरेको स्थान निरीक्षण मिति, निरीक्षणको मिति सहितको नाम र दस्तखत इत्यादि) प्रदान गर्दछ ।

- नमुनाहरू विस्तृत प्रयोगशाला परीक्षणमा जानुपर्नेछ र आयात गर्ने देशले आयात इजाजत पत्रमा तोकेको क्वारण्टिन शत्रुजीव वा / गैह्र क्वारण्टिन शत्रुजीवको संख्या सहन सीमाभित्र छ र अन्य हानिकारक पशुजीव वस्तुतः छैन भन्ने प्रमाणित हुनुपर्दछ।
- प्रयोगशालामा प्राविधिज्ञ/विशेषज्ञले परीक्षण पश्चात् प्रयोगशाला परीक्षण प्रतिवेदन तयार गर्नेछन् जसमा नमुनाको रिफरेन्स नं. परीक्षणको प्रतिवेदन गरिएको विरूवाको जात (स्पेशिज, भेराइटी) उद्गम देश, परीक्षण गरीएको विरूवाको भाग, पता लगाइएको किराको नाम, क्षतिको तह आदि उल्लेख गरी प्रयोगशालाको प्राविधिकको मिति सहितको नाम र दस्तखत गर्नेछन् । कदाचित प्रयोगशाला प्राविधिकहरू शत्रुजीव पहिचान गर्न असमर्थ भएमा नमुना नेपालको विरूवा संरक्षण ऐन, नियम बमोजिम मान्यता प्राप्त राष्ट्रिय आर्दश प्रयोगशालामा उपयुक्त फारम सहितको पहिचान र प्रमाणिकरणको लागि पठाइनेछ ।

उपभार व्यवस्थाको अनुरोध :

- कुनै जीवित किराले नोक्सान पुऱ्याएको भेटिएमा कन्साइनमेन्ट निर्यातकर्ता वा उसको आधिकारिक प्रतिनिधिलाई मान्यता प्राप्त प्रमाणित धूमिकरण (Fumigation) वा अन्य उपचार गर्ने संस्थाबाट उपचार गराउन लगाई र उपयुक्त उपचारपछि शत्रुजीव मुक्त छ भन्ने प्रमाणसहितको कागजात प्रस्तुत गर्नुपर्नेछ ।
- आयात गर्ने देशले आयात इजाजत पत्रमा वा व्यापार सम्झौतामा तोकेको

उपचार वा शर्त बमोजिम उपचार गरिने यस्तो उपचार प्लाण्ट क्वारण्टिन अधिकृतको निरीक्षणमा गरिनेछ, जसको लागि कन्साइनमेन्ट निर्यातकर्ता वा उसको वारेसले तोकिएको फि सहित सम्बन्धित प्लाण्ट क्वारण्टिन अधिकृत समक्ष धूमिकरण वा अन्य उपचारको निरीक्षणको लागि निवेदन बुभाउनेछन् ।

- ठोस काठको प्याकेजिङ्ग वस्तु प्रयोग गर्नुपर्दा विरूवा स्वस्थता उपचारका लागि अन्तर्राष्ट्रिय मापण्ड (ISPM NHo. 15) अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारमा काठमा प्याकेजिङ्ग वस्तु नियमन गर्ने निर्देशिका २००२ र अनुसूचि १ को परिमार्जन (२००६) सहितको पालना गरी उपयुक्त तरिकाबाट उपचार गरिनेछ ।
- कन्साइनमेन्ट लोड गर्नुअघि आयात गर्ने देशको विरूवा स्वस्थता सम्बन्धी आवश्यकता बमोजिम उपयुक्त किसिमले धूमिकरण गर्नुपर्नेछ ।
- प्लाण्ट क्वारण्टिन अधिकृतले धूमिकरण च्याम्बरमा गरिएको धूमिकरणबाट उपचारित ग्यासको वाञ्छित मात्रा (सघनता) कायम भएको छ भनी निश्चिता गर्न उपचार अधि र उपचार पछि धूमिकरणको अनुगमन गर्नेछ ।
- प्लाण्ट क्वारण्टिन अधिकृतले आवश्यकता बमोजिम कन्साइनमेन्टमा शत्रुजीव नष्ट गरे नगरेको सुनिश्चित गर्न उपचारपछि पुनः निरीक्षण गर्न सक्नेछ ।
- धूमिकरण वा अन्य उपचारको सुनिश्चितता पछि सो उपचारक संस्थाले जारी गरेको प्रमाणलाई प्लाण्ट क्वारण्टिन अधिकृतले प्रमाणित गर्नेछ र आवश्यकता बमोजिम विरूवा स्वस्थता प्रमाणपत्र समेत विवरण संलग्न गर्नेछ ।

विरूवा स्वस्थता प्रमाणपत्र जारी गर्ने वा इन्कार गर्ने सिफारिस

- कुनै जीवित शत्रुजीव नभेटिएकोमा वा शत्रुजीव निराकरणको लागि सफ उपचार भएको भएको निश्चित भएपछि सो कन्साइनमेन्ट सिफारिस गरिनेछ ।
- आयात गर्ने देशको सरोकारको शत्रुजीव भेटिएको वा आपतिजनक प्याकेजिङ्ग वस्तुले कन्साइनमेन्ट प्याकेजिङ्ग गरेकोमा वा धुँवा विष नछिर्ने पत्रले प्याकेजिङ्ग (धूमिकरण असम्भव) गरेको अवस्थामा वा भूमिकरण बन्देज गरिएको अवस्थामा, धुलो माटो टाँसिएको वा हानिकारक भारपातको बिउ मिसिएको भेटिएमा प्लाण्ट क्वारण्टिन अधिकृतले त्यस्तो कन्साइनमेन्टको विरूवा स्वस्थता प्रमाणपत्र जारी गर्न इन्कार गर्न सक्नेछ । यस्तो अवस्थामा प्लाण्ट क्वारण्टिन अधिकृतले निर्यातकर्ता वा उसको वारेसलाई सम्झाई बुभाई विरूवा स्वस्थता प्रमाणपत्र जारी गर्न नसकिने व्यहोराको इन्कार पत्र सम्बन्धित भन्सार अधिकृतसँगको परामर्शमा जारी गर्नेछ ।
- विरूवा स्वस्थता प्रमाणपत्र जारी गरेको वा इन्कार गरेको विवरण निर्यात

निरीक्षण रजिष्टरमा अभिलेख राख्नेछ । विरूवा स्वस्थता प्रमाणपत्रमा कुनै विशेष थप घोषण संलग्न गर्नुपरेमा निरीक्षण प्ला. क्वा. अ. ले. रा. बि. सं. (बाली संरक्षण निर्देशनालयका निर्देशक) सँग राय सल्लाह मान्नेछ ।

विरूवा स्वस्थता प्रमाणपत्र

विरूवा स्वस्थता प्रमाणपत्र र/वा पुनः निर्यातको लागि विरूवा स्वस्थता प्रमाणपत्र "विरूवा संरक्षण नियमावली," २०६६ को अनुसूचि ११/१२ बमोजिम अन्तर्राष्ट्रिय बाली संरक्षण महासन्धी (१९९७) IPPC अन्तर्गत विरूवा स्वस्थता प्रमाणपत्रको लागि निर्देशिकाहरू ISPMS ले निर्दिष्ट गरेका नमुना प्रमाणपत्र अनुसार तयार गरिनेछ ।

विरूवा स्वस्थता प्रमाणपत्र प्रत्येकको तीन (३) प्रति छापिन्छ, जसमा प्रमाण पत्रको व्यहोरा, शीर्षक, उपशीर्षक सबै अंग्रेजी भाषामा छापिने छन् । पहिलो कपि गुरुप्रतिको रूपमा सुरक्षित राखिने छ, दोस्रो प्रति निर्यातकर्तालाई उपलब्ध गराइनेछ, तेस्रो प्रति कार्यालय प्रतिको रूपमा कोल्डरमा सुरक्षित राखिनेछ । पहिलो नै व्यवस्थित सफ्टवेयर प्रयोग गरी छापिएको फारममा प्रमाणपत्र छापिनेछ । प्रयोग भएको प्रमाणिकरणका फारमहरू प्लाण्ट क्वारण्टिन अधिकृतको निगरानीमा सुरक्षित भण्डारण गरिनेछन् । छाप र छापदानी पनि सुरक्षित राखिनेछ ।

पैठारी गर्ने देशको आ आफ्नो किसिमको पैठारी शर्त हुने हुँदा निर्यात गर्ने लागिएको वस्तुले सो देशको पैठारी शर्त पूरा गरेको व्यवहोरा अन्तर्राष्ट्रिय मान्य ढाँचामा उल्लेख गरी दिइएको प्रमाणीकरणलाई विरूवा स्वस्थता प्रमाणपत्र भनिन्छ । अर्को शब्दमा भन्नुपर्दा विरूवा स्वस्थता प्रमाणपत्र भनेको विरूवा वा विरूवाजन्म वस्तु निर्यात गर्ने देशले पैठारी गर्ने देशलाई प्रदान गर्ने विरूवा स्वस्थताको ग्यारेन्टि पत्र हो । तसर्थ निर्यात गर्नुपर्ने विरूवा तथा विरूवाजन्म वस्तुहरूको स्वस्थता जाँच गराई विरूवा स्वस्थता प्रमाणपत्र लिई निकासी गरेमा अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा राष्ट्रको प्रतिस्पर्धी क्षमता बढ्नुको साथै राष्ट्रको विश्वसनीयता कायम रहन्छ ।

विरूवा स्वस्थता प्रमाणपत्र (Phytosanitary Certificate) नदिइकन निर्यात गरेमा आयात गर्ने मुलुकले तोकेको माण्डण्ड पूरा नभएको वस्तु (Consignment) जफत गर्ने नष्ट गर्ने वा फिर्ता गर्ने पनि हुनसक्छ । फलस्वरूप निर्यातकर्ताको नोक्सानीको साथै राष्ट्रको छविमा समेत आँच आउन सक्छ ।

३. कन्साइनमेन्ट लैजाने अनुमतिपत्र

- १) विरूवा, विरूवाजन्य उपज वा अन्य वस्तुको पारवहनमा रहेको कन्साइनमेन्ट नेपालको बाटो भएर अन्य कुनै मुलुकमा लैजाने चाहने व्यक्ति: वा संस्थाले एक हजार रूपैया दस्तुर संलग्न गरी अनुसूचि १४ बमोजिमको ढाँचामा कार्यालय समक्ष निवेदन दिनुपर्नेछ ।
- २) उपरोक्त निवेदनका साथ देहायका कागजात संलग्न हुनुपर्नेछ ।
 - क) कन्साइनमेन्ट पैठारी गर्ने मुलुकले जारी गरेको पैठारी अनुमतिपत्र,
 - ख) कन्साइनमेन्ट निकासी गर्ने मुलुकले जारी गरेको वस्तुको स्वस्थता प्रमाणपत्र ,
 - ग) कन्साइनमेन्टको बिलबिजक,
 - घ) ढुवानीको साधन, तरिका र प्रयोग गर्ने बाटो,
 - ड.) कन्साइनमेन्टमा रहेको वस्तुको उत्पतिको प्रमाणपत्र ।
- ३) कार्यालयमा प्राप्त निवेदनसाथ संलग्न कागजात र कन्साइनमेन्ट ठीक दुरुस्त भए नभएको जाँचबुझ गर्दा ऐनको दफा १३ को उपदफा (३) बमोजिमको अवस्था विद्यमान भएको त्यस्तो कन्साइनमेन्ट नेपालको बाटो भएर अन्य मुलुकमा लैजाने अनुसूचि १५ बमोजिमका ढाँचामा अनुमतिपत्र दिइनेछ ।
- ४) त्यसरी दिइएको अनुमतिपत्र बमोजिम कुनै विरूवा, विरूवाजन्य उपज वा अन्य वस्तुको कन्साइनमेन्ट नेपालको बाटो भएर अन्य मुलुकमा लैजाने क्रममा नेपालभित्र कुनै कारणबाट टुटफुट भई त्यसमा रहेको शत्रुजीव बाहिर निस्कन वा फैलन सक्ने सम्भावना भएमा त्यसमा कन्साइनमेन्ट लैजाने व्यक्तिले तुरुन्त नजिकको प्लाण्ट क्वारण्टिन कार्यालय वा कृषि विकास कार्यालय वा कृषि सेवा केन्द्रमा सूचना गर्नुपर्नेछ ।

४. आयात घोषण र प्रज्ञापन पत्र

नकामा पैठारी भई आएका बिउ र बिरूवाजन्य उपजहरूको कानूनतः पैठारी गर्न प्रज्ञापन पत्र भराई सो बिउ र बिरूवाजन्य उपज प्रयोगशाला निरीक्षण परीक्षण पश्चात् देशभित्र भित्र्याइन्छ भने त्यसलाई आयात घोषणा भनिन्छ । प्रज्ञापन पत्रमा पैठारी गरिएको वस्तुको विवरणहरू भर्नुपर्दछ । आयात घोषण गर्दा निम्न कागजातहरू पेश गर्नुपर्दछ ।

नेपाल सरकारले जारी गरेको प्रवेश अनुमति

- १) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले नियम ५ बमोजिम अग्रिम रूपमा प्रवेश अनुमतिपत्र लिन नसकेको कारण देखाई आवश्यक सम्पूर्ण कागजातहरू संलग्न गरी प्रवेश नाकामा नै अनुमतिपत्र लिन निवेदन दिएमा त्यसरी अग्रिम रूपमा अनुमतिपत्र लिन नसकेको कारण मनासिव देखिएमा कार्यालय प्रमुखले एक हजार रूपैया दस्तुर लिई प्रवेश नाकामा बाली संरक्षण नियामावलीको नियम ५ को उपनियम (३) बमोजिम नै अनुमतिपत्र दिन सक्नेछ । तर अनुसन्धानको प्रयोजनको लागि भने पैठारी प्रवेश अनुमतिपत्र अग्रिम रूपमा लिएर मात्र पैठारी गर्न पाइनेछ ।
- २) प्रवेश अनुमतिपत्रका लागि दिइएको निवेदनसँग संलग्न गरिएका कागजात जाँचबुझ गर्दा अपर्याप्त भएको वा अन्य कारणबाट प्रवेश अनुमतिपत्र दिन उपयुक्त नदेखिएमा कार्यालय प्रमुखले सात दिनभित्र निवेदकलाई जानकारी दिनेछ ।

नियमहरू परिपालन नभएको अवस्थामा गरिने कारवाही

वस्तु वा सवारी वा प्याकेजहरूले पैठारी सम्बन्धी नियमहरू परिपालन नगरेको पाएमा निरिक्षण अपरिपालनाको प्रकृति अनुसार देहाय बमोजिमको कारवाही गर्ने :

विरुवा स्वस्थता प्रमाणपत्र दुरुस्त नभएमा र जारी गरिएको विरुवा स्वस्थता प्रमाणपत्र भुटा भएको शंका लागेमा:

निरिक्षणले विरुवा स्वस्थता प्रमाणपत्र भुटा (हस्ताक्षर नक्कल गरिएको आदि) भएको शंका लागेमा वा निजले सो कुरा दुखेमा कन्साइनमेन्ट तुरुन्त रोक्का गरी सोको सुचना अविलम्ब राष्ट्रिय विरुवा संरक्षण संस्थालाई दिई तथ्य पता लगाउन कारवाही गरिनेछ ।

विरुवा स्वस्थता प्रमाणपत्रमा उल्लेख हुनुपर्ने जानकारीको कमी रहेको वा प्रमाणपत्रमा उल्लिखित विवरण हेरफेर गरिएको

- निश्चित, सम्बद्ध जानकारी (वस्तुको किसिम, विरुवाको प्रजाति, विरुवावा अन्य वस्तुको परिमाण, उत्पतिको मुलुक, सम्बन्धित सामग्रीको लागि आवश्यक उपचारको उल्लेख) नभएको अवस्थामा विरुवा स्वस्थता प्रमाणपत्र स्वीकार गरिने छैन र कन्साइनमेन्ट अस्वीकृत गरिनेछ ।
- विरुवा स्वस्थता प्रमाणपत्र एवं अनुसूचि उल्लेख गरिएको विरुवाको परिमाण

कन्साइनमेन्टको परिमाणसँग मेल खानुपर्छ ।

- वस्तु उपजको परिमाण विरूवा स्वस्थता प्रमाणपत्रमा उल्लिखित परिमाण भन्दा बढी भएमा राष्ट्रिय विरूवा संरक्षण संस्थाले वस्तुको त्यसरी बढी भए जतिको भागको सम्बन्धनमा (विरूवा स्वस्थता जोखिमलाई मध्यनजर राखी) मनासिव रूपमा थप निरिक्षण शुल्क लिई र त्यसरी परिपालना नगरे बापत जरिवाना गरी त्यस्तो वस्तु स्वीकार गर्ने वा नगर्ने कुराको निर्णय सो संस्थाले गर्नेछ ।
- अन्तरहरू कम महत्वको (जस्तै सवारी वा वाहनको दर्ता नम्बर विरूवा स्वस्थता प्रमाणपत्रमा उल्लेखित नम्बर भन्दा भिन्न भएमा आदि) भएमा, निरीक्षको स्वविवेकमा विरूवा स्वस्थता प्रमाणपत्र स्वीकार गर्न सकिनेछ ।
- पैठारी प्रमाणीकरण, रजिष्टरमा रीतपूर्वक संकलन गरिएका नमूनाहरूको अभिलेख राख्ने, प्रयोगशालामा निरिक्षण गरिने, त्यस्ता नमूनाहरूलाई क्षेत्रीय, प्लाण्ट क्वारण्टिन कार्यालय क्षेत्रीय विरूवा संरक्षण प्रयोगशाला वा राष्ट्रिय विरूवा संरक्षण संस्थाले स्वीकृत गरेको मान्यताप्राप्त प्रयोगशाला (नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् आदि) मा त्यस्ता वस्तु शत्रुजीव र रोगकिराबाट मुक्त रहेको कुरा एकीन गर्न पठाइने र सोको नतिजाको प्रतिवेदन तोकिएको ढाँचामा दिईनेछ । चेक पोष्टमा नभई अन्य प्रयोगशाला निरीक्षण गरिएको अवस्थामा पनि त्यस्ता नतिजाहरू तोकिएको ढाँचामा प्राप्त गरी निरीक्षकले त्यस्तो नतिजालाई विद्युतीय तथ्याङ्क आधार तथा पैठारी प्रमाणीकरण रजिष्टर दुवैमा अभिलेख गर्नेछन ।
- कन्साइनमेन्टको स्वस्थ स्थिति हेरेर सो कन्साइनमेन्टलाई प्रयोगशाला निरीक्षणको नतिजा नहुन्जेल राष्ट्रिय विरूवा संरक्षण संस्थाबाट सवीकृत मार्गस्थ सुविधामा लैजान सकिनेछ ।
- जर्मप्लाज्म, प्रजनन (विस्तार्य) पदार्थ आदि रहेको अनुसन्धानमूलक सामग्रीका कन्साइनमेन्टहरूको हकमा वस्तु विशेष नमुनाको आकार ज्यादै थोरै हुने भएकोले नमुना संकलन गर्ने कार्यविधिहरू लागू हुन नसक्ने कुरा उल्लेख गरिन्छ । यस्ता कन्साइनमेन्टहरूको हकमा सामान्यतया प्रजनन सामाग्रीमा रहेका शत्रुजीवहरू पत्ता लगाउन अपनाइने तरिकाहरू प्रयोग गरी विशिष्टिकृत प्रयोगशालाहरू (राष्ट्रिय विरूवा संरक्षण संस्थाले तोके बमोजिमको) मा स्वस्थता जाँच गर्न सकिनेछ ।
- स्पष्ट नभएको अवस्थामा स्पष्टिकरणका लागि निर्यात गर्ने मुलुकको राष्ट्रिय विरूवा संरक्षण संस्थासँग सम्पर्क गर्न सो कुरा राष्ट्रिय विरूवा संरक्षण संगठन समक्ष पठाउनु पर्नेछ ।

सवारी साधन वा भाडोमा माटो वा विरुवाको अवशेष भएमा

पैठारीकर्ता वा निजको प्रतिनिधिलाई निरिक्षकले तोकेबमोजिमको तरिकामा सवारी साधन सफा गर्ने र अस्वीकार्य सामाग्री नष्ट गर्ने आदेश दिनेछ । त्यसरी सफा वा नष्ट नगरेमा सवारी साधन कन्साइनमेन्टलाई अस्वीकार गरी निकासी गर्ने मुलुकमा फिर्ता पठाइने छ ।

पोका पार्ने सामाग्री अज्ञात उत्पत्तिको विरुवाजन्य सामाग्री भएमा

निरिक्षकले तोके बमोजिमको तरिकामा त्यस्तो सामाग्री नष्ट गर्ने पैठारीकर्तालाई आदेश दिइनेछ ।

सवारी साधन, भाँडो, पोको वा विरुवा जीवित क्वारण्टिन शत्रुजीव भेटिएमा

- शत्रुजीवको जाति पहिचान गर्ने निरिक्षकले भरमज्जुर प्रयत्न गर्नेछ । दृष्टिजन्य प्रयोगशाला परीक्षणबाट सो कुरा तुरुन्तै पता लगाउन सकिने भएमा निरीक्षकले विसंक्रमण उपचार, ध्रुवीकरण (फ्यूमिगेशन), रसायनिक वा भौतिक उपचार आदि) गरी थप संक्रमण हुनवाट रोक्न तुरुन्तै आवश्यक कार्य गर्ने निर्णय गर्न सक्नेछ ।
- शत्रुजीव पता लागेको तर जाँच केन्द्रमा सोको पहिचान गर्न नसकिने भएमा सम्बन्धित वस्तुको हकमा लागू हुने नमुना संकलन गर्ने सम्बन्धित कार्यविधिहरू अपनाई राष्ट्रिय विरुवा संरक्षण संस्थाले निर्देशन गरे बमोजिम विशिष्टकृत प्रयोगशाला परीक्षणका लागि विशेषज्ञ सुविधाहरू उपलब्ध भएका कुनै एक राष्ट्रिय प्रयोगशालामा नमुना पठाइने छ ।
- विशिष्टकृत प्रयोगशाला जाँचका लागि नमूना पठाउनु पर्ने भएमा, कन्साइनमेन्टलाई आफ्नो नियन्त्रणमा राखी प्रयोगशाला निरीक्षणको नतिजा पर्खनुपर्छ ।
- शत्रुजीव संक्रमण पुष्टि भएमा, देहायको कुनै पनि कारवाही गर्न सकिने छ:
 - ✓ कन्साइनमेन्ट अस्वीकार गर्ने नष्ट गर्ने निकासी गर्ने मुलुकमा फिर्ता पठाउने - अनुसूचि ३ फारम पीक्यू/नेप -७) ।
 - ✓ पोष्ट इन्ट्री संक्रमण निरोध अंकुरणका लागि कन्साइनमेन्टलाई तोकिएको निरीक्षण अधिकारीहरू (राष्ट्रिय विरुवा संरक्षण संस्थाले तोकेबमोजिम) कहाँ पठाउने (अनुसूचि ३ फारम पीक्यू/पैठारी/नेप -८) । कन्साइनमेन्ट नियन्त्रित शत्रुजीवहरूबाट मुक्त भएको प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि मात्रै सो कन्साइनमेन्टलाई छाडिने छ ।
 - ✓ विसंक्रमण उपचार (अनुसूचि ३ फारम पीक्यू/नेप १०, ११ र १२)

निरीक्षकले निरिक्षण र अन्यत्र गरिएको उपचार आदि सम्बन्धी सबै जानकारी तथ्य आधारको विद्युद्विय माध्यम र पैठारी निरिक्षण रजिष्टरमा अभिलेख गर्नेछन् ।

निरिक्षण उपकरणहरू

राष्ट्रिय प्लाण्ट क्वारिण्टन कार्याक्रम तथा प्रत्येक क्षेत्रीय प्लाण्ट क्वारिण्टन कार्यालय प्लाण्ट क्वारिण्टन चेकपोष्टहरूमा देहाय बमोजिमको साधारण न्यूनतम निरिक्षण उपकरणहरू उपलब्ध हुनुपर्नेछ ।

- म्याग्निफाइंग ग्यास
- इलुमिनेटिंग म्याग्निफायर
- चक्कु
- किरा टिप्ने पेन्ट ब्रस
- ट्वीजर
- एप्रोन
- विषादीबाट उपचार गरिएका विरूवाको निरिक्षण गर्दा लगाइने प्लाष्टिकका पन्जाहरू
- नमुना संकलन गर्ने काँचका सिसा र प्लाष्टिकका ब्यागहरू
- नमुना मार्किङ गर्ने नउड्ने मसी
- तराजु
- काठमा रहेको जलांश मापन गर्ने जलांश मिटर
- पल्यास लाइट वा टर्च लाइट
- नमुना संकलन गर्ने भाला वा टाइरड
- स्लाइड, कभर स्लीपसहितको कम्पाउण्ड माइक्रोस्कोप (सुक्ष्मी दर्शनयन्त्र)
- स्टेरियो बाइनाकुलर युक्त शुष्क दर्वाक यन्त्र
- रेफ्रिजेरेटर

साथै राष्ट्रिय प्लाण्ट क्वारिण्टन कार्याक्रम र मातहतका क्षेत्रीय कार्यालयहरू एवं प्लाण्ट क्वारिण्टन चेकपोष्टहरूमा राष्ट्रिय विरूवा संरक्षण संगठनले निर्णय गरे बमोजिम देहाय मध्येका सबै वा यथोचित उपकरणहरू, प्रतिकारकहरू (Regents) सहितको प्रयोगशाला सुविधाहरू रहने छन् ।

- ल्यामिनर फ्लो
- इन्कुबेटर
- अटोक्लेभ

- टेबुल टप सेन्ट्रिफ्यूज
- ग्यालस वेयर प्लाष्टिक वेयर सेट
- इन्सेक्ट क्याबिनेट
- पि. एच. मिटर
- ब्लेन्डर
- थर्मोमिटर
- डिप फ्रिजर ९-२०°
- एक्सरे रेडियोग्राफी
- भ्याकुम फ्यूमिगेशन प्लान्ट
- माइक्रो पिपेट्स (विभिन्न साइजका)
- इलाइजा किट सेट (रिडन, वारस, रिएजेन्ट्स)
- रसायन /इम्यूनो डाग्नोस्टिक रिएजेन्ट्स
- डिजिटल क्यामेरा
- भ्याकुम किलनर

१. बीउको नमुना

नमुना भन्नाले कुनै पनि वस्तुमा भएको गुणहरूको प्रतिनिधित्व गर्ने सानो रूप हो । बीउ हेर्दा एकैनाशको देखिएतापनि गुणस्तर राम्रै हुन्छ भन्ने भन्न सकिदैन । एउटै जातस्तरको एउटै समय र खेतमा लगाई उत्पादन गरिएका बीउहरू एउटै भण्डार कोठामा भण्डार गरेतापनि तिनिहरूको गुणहरूमा फरक भैराख्ने हुन्छ । त्यसैले बीउ बाली कटानी गरेर वा रोप्नुभन्दा अगाडी प्रशोधन गरिसकेपछि बीउ परीक्षण गर्नुपर्दछ । प्रत्येक बीउको दानालाई परीक्षण गर्न सकिँदैन त्यसैले परीक्षणको लागि पठाउनु अघि बीउको नमुनाले सम्पूर्ण बीउको परिमाणलाई प्रतिनिधित्व गर्ने सहि र निष्पक्ष तरिकाले लिएको हुनुपर्दछ । अन्यथा परीक्षणबाट प्राप्त नतिजाले नमुनाको मात्र गुणस्तर जनाई सम्पूर्ण परिमाणलाई प्रतिनिधित्व गदैनन् ।

२. बीउको नमुनाको महत्व

एउटै खेतमा एउटै जात, स्तरको बाली लगाएतापनि उत्पादित सबै बीउको दानाहरू एकै प्रकारको हुँदैनन् । एउटै खेतमा चिस्यान, उर्वराशक्ति, माटोको भौतिक गूण आदि फरक हुन्छन् जसले बीउको गुणस्तरमा तुलो असर पार्दछ । त्यसबाहेक बीउमा एकरूपता नहुने कारणहरूमध्ये प्रमुख कारण निम्नानुसार छन् ।

- बीउ काट्दा बोटको अवस्था, ढल्ने र अन्य भारपात वा रोगकीराले आक्रमण गर्दा बीउको अवस्थामा फरक पर्न गई बीउको गुणस्तरमा पनि फरक पर्न जान्छ ।
- एउटै ठाउँ र एउटै बोटमा फलेको बीउ पनि कुनै ठुलो, साने, पोटिलो, चाउरिएको आदि हुन्छन् । गुरुत्वाकर्षणको प्रभावले बोरा ब्याग आदिमा बेका बीउहरूमा ठूला, पोटिला दाना तल पिधमा र साना, मसिना माथि रहन्छन् ।
- कहिलेकाही काट्न शुरू गरेपछि मौसम गडबडी र कुनै कारणवश बिचैमा छाड्नुपर्ने हुन्छ । यस्तो अवस्थामा पहिले र पछि काटिएको बीउमा पनि फरक पर्न सक्छ ।
- बीउ काट्ने, चुट्ने र राख्ने क्रममा बीउ टुक्रिने, फुट्ने आदिले पनि बीउमा भिन्नता आउन सक्छ । उपरोक्त कारणहरूले गर्दा सम्पूर्ण परिमाणको प्रतिनिधित्व हुनेगरी नमुना लिनुपर्दछ ।
- बीउ राखिएको बोरा, ब्याग, आदिमा रोग कीराको उपस्थिति पनि फरक फरक स्थानमा हुन सक्छ त्यसैले सम्पूर्ण परिमाणको प्रतिनिधित्व हुनेगरी नमुना लिनुपर्दछ ।

३. प्राथमिक नमुनाको संख्या:

बीउ राखेको भाडा र भोलाको संख्या जति थोरै हुन्छ त्यतिनै प्रत्येक भाडाबाट नमुना लिन सजिलो हुन्छ । धेरै मात्रा वा संख्यामा भएको बीउको लटमा सबै भाँडा वा थुप्रोबाट नमुना लिन गाह्रो पर्दछ । त्यसैले भाडा वा बीउको परिमाणको आधारमा प्राथमिक नमुनाको संख्या निर्भर गर्दछ ।

४. बीउको परीक्षणको लागि नमुना लिने तरिका

बीउको गुणस्तर पता लगाउन सम्पूर्ण बीउको परीक्षण गर्न सकिदैन । परीक्षण बीउको नमुना मात्र गरिन्छ । तसर्थ नमुना लिदा सम्पूर्ण बीउको लटलाई प्रतिनिधित्व हुनेगरी होसियारीका साथ लिनुपर्दछ । यसरी लिएको नमुना परीक्षण गर्दा बीउको लटमा भएको गुणस्तरको नतिजा दिनुपर्दछ । बीउ भण्डारणको अवस्थाअनुसार निम्न विधि अपनाई बीउको नमुना लिइन्छ ।

क. थुपारेको धन्सार, खलियान आदि बीउको लटबाट लिइने प्राथमिक नमूनाहरूको न्यूनतम् संख्या निम्नानुसार लिनुपर्दछ । (१०० केजी भन्दा बढीको थैला वा थुप्रोबाट)

प्रत्येक बीउको लटको परिमाण	न्यूनतम् प्राथमिक नमूना संख्या
५०० के.जि. सम्म	कम्तिमा ५ प्राथमिक नमूना
५०१ देखि ३००० के.जि. सम्म	प्रत्येक ३०० के.जि.मा १ वटा तर कम्तिमा ५ वटा
३००१ देखि २०००० के.जि. सम्म	प्रत्येक ५०० के.जि.मा १ वटा तर कम्तिमा १० वटा
२०००१ देखि माथि	प्रत्येक ७०० के.जि.मा १ वटा तर कम्तिमा ४० वटा

ख. बोरा वा अरु भाँडोमा राखेको बीउको लटबाट लिइने प्राथमिक नमूनाहरूको न्यूनतम् संख्या निम्नानुसार लिनुपर्दछ । बोरा वा थैलाको क्षमता १५ देखि १०० केजी भएको

प्रत्येक बीउको लटको परिमाण	न्यूनतम् प्राथमिक नमूना संख्या
१ देखि ४ भाँडोमा	३ प्राथमिक नमूना प्रत्येक भाँडोबाट
५ देखि ८ भाँडोमा	२ प्राथमिक नमूना प्रत्येक भाँडोबाट
९ देखि १५ भाँडोमा	१ प्राथमिक नमूना प्रत्येक भाँडोबाट
१६ देखि ३० भाँडोमा	कूल १५ प्राथमिक नमूना प्रत्येक भाँडोबाट
२१ देखि ५९ भाँडोमा	कूल २० प्राथमिक नमूना प्रत्येक भाँडोबाट
६० वा बढीको	कूल ३० प्राथमिक नमूना प्रत्येक भाँडोबाट

ग. सानो कागजको खाम वा अरु किसिमको सानो पाकेटको हकमा प्रत्येक बीउको लटमा बढीमा १०० के. जि. को एक इकाईको दरले नछानिकन पाकेटहरू नै नमूना लिने विधिको ख अनुसार नमूनाको रूपमा लिनुपर्दछ । जस्तै ५ के. जि. को प्याकेट २० गोटा, ३ के. जि. को प्याकेट ३३ गोटा वा १ के. जि. को १०० गोटा गरी नमूना लिनुपर्दछ ।

५. नमुनाको किसिमहरू:

क. प्राथमिक नमुना (Primary Sample) :

प्रत्येक लटको बीउलाई विभिन्न भाँडो जस्तै ध्याम्पो, भकारी, बोरा वा खलियान, धन्सार आदि ठाउँमा सञ्चय गरेको हुन्छ । यो विभिन्न भाँडो वा धन्सार आदिको विभिन्न ठाउँ र गहिराइबाट लिएको छुटाछुटै नमुनाहरूलाई प्राथमिक नमुना भनिन्छ।

ख. समिश्रित नमुना (Composite Sample) :

प्राथमिक नमूना यदि एकनासको देखिन्छ भने एकै ठाउँमा मिसाउनुपर्दछ । यसरी एकनाससँग मिसाइएको नमुनालाई नै समिश्रित नमूना भनिन्छ ।

ग. परीक्षणार्थ पठाइने नमुना (Submitted Sample) :

समिश्रित नमुनाबाट विधिपूर्वक भिकिएको परीक्षण गर्न पठाउने नमूनालाई परीक्षणार्थ नमूना (Submitted sample) भनिन्छ ।

घ. परीक्षण गर्ने नमुना (Working Sample) :

परीक्षणार्थ पठाइने नमुनाबाट विधिपूर्वक भिकिएको नमूनालाई बीउ परीक्षण गरिने नमूना भन्दछन् । यसै नमुनाबाट प्रत्येक लटको गुणस्तर पता लगाउन बीउ विश्लेषण गरिन्छ ।

६. नमुना लिने साधन :

अन्तर्राष्ट्रिय बीउ परीक्षण संस्थाबाट विभिन्न किसिमका नमुना लिने साधनहरू सिफारिस गरिएको छ, तर हामी कहाँ प्रयोग गरिएको साधनहरू निम्नानुसार छन् ।

क. प्रोव र स्लिभ टायर :

यी टायरहरू आवश्यकता अनुसार विभिन्न मोटाई र लम्बाईमा पाइन्छ बोराबाट नमुना भिक्न ७५ से.मि. र अरु भकारी धन्सार आदिबाट नमुना भिक्न ३.४ मिटर लामो टायरको प्रयोग गर्नुपर्दछ । यसमा डबल ट्यूबाट हुन्छ । यस्तो ट्यूवहरू खण्डित र विना खण्डित दुवै किसिमको पाईन्छ ।

ख. नोव टायर:

यो पनि स्लिभ ट्रायर जस्तै विभिन्न मोटाई र लम्बाईमा पाइन्छ तर यसमा एउटै खोक्रो ट्यूव मात्र हुन्छ । यस्तोमा छोटो लम्बाई भएको ट्रायरलाई थिफ स्पियर भन्दछन् र यसबाट प्रमाणिकरणको लागि बीउको लटको नमूना लिन हुदैन ।

ग. हात:

माथि उल्लेखित ट्रायरहरू नभएका सफा नगरेको बीउ तथा आपसमा टाँसिने बीउको हकमा हात नै प्रयोग गर्नुपर्दछ ।

घ. स्वचालित नमूना लिने संयन्त्र :

बीउ प्रशोधन गर्ने मेसिनको कुनै ठाउँमा स्वचालित नमूना लिन व्यवस्था गरेको हुन्छ । यसमा नमूना लिने समयमा मिलाइएको हुन्छ ।

७. नमूना लिने साधनहरू प्रयोग गर्ने तरिका

नमूना लिने साधनको प्रयोग निम्नानुसार गरिनेछ ।

क. प्रोब वा स्लिभ ट्रायर :

यी ट्रायरहरू खण्डित हुन्छन् । यी ट्रायरहरू नमूना लिन प्रयोग गर्दा तेर्सो पारेर घुसार्नु पर्दछ । चुच्चो घुसार्दा ट्यूवका प्वालहरू बन्द हुनुपर्दछ । घुसारेपछि प्वालहरू खेल्नुपर्दछ, ताकी बीउ भित्र पस्न पाउँछ । एकदुईपल्ट प्वालहरू खेल्ने र बन्द गर्ने गर्नुपर्दछ । अन्तमा बीउ नोकसान नहुने किसिमले प्वालहरू बन्द गरेर मात्र टायर फिक्नुपर्दछ । यसरी फिकेको प्राथमिक नमूनालाई प्लास्टिक सिट, टारपोलिन, नाड्लो आदि भाँडोहरूमध्ये कुनै एकमा खन्याउनुपर्दछ ।

ख. नोव ट्रायर:

यसलाई प्रयोग गर्दा चुच्चोको प्वाल तल पारी भण्डै ३० डिग्रीको कोण बनाई भाँडोको बीच भागमा नपुगुन्जेल बिस्तारै घुसार्नुपर्दछ । यो बोरामा मात्रै प्रयोग गर्न सकिन्छ । बोराको बीचमा पुगेपछि ट्रायरहरूको प्वालमाथि पर्ने गरी घुसाउनुपर्दछ । यसो गर्नाले प्वालबाट बीउ खोक्रो ट्यूवभित्र बसी अर्को टुप्पाबाट भाँडामा भर्दछ ।

ग. हातको प्रयोग :

औलाहरूको बीच प्वाल नरहुने गरी सोभै हात घुसानुपर्दछ । लक्ष्य गरेको ठाउँमा हात पुऱ्याएपछि औलाहरूको बीच प्वाल नरहुने गरी मुठी कसी नमूना फिक्नुपर्दछ साथै ४० से.मि. भन्दा गहिराईबाट नमूना फिक्दा हातले भ्याउने किसिमको केही बीउ निकाल्नुपर्दछ । र फिक्ने काम सकिएपछि भरी दिनुपर्दछ ।

घ. प्रशोधन हुँदा नमूना लिने संयन्त्र:

कतिपय प्रशोधन गर्ने कारखानामा नमूना फिक्ने संयन्त्र जडान गरिएको हुन्छ । प्रशोधन क्रममा बीउको नमूना लिँदा बीउ नउछिटिने भाँडोको प्रयोग गर्नुपर्दछ । यसरी नमूना फिक्दा दुई नमूनाको बीच त्यतिकै समयको अन्तर हुनुपर्दछ ।

द. बीउको लटबाट प्राथमिक नमूना लिने तरिका

- बिउको सञ्चय गरेको कुनै पनि भाँडो वा बोराबाट प्राथमिक नमूना लिँदा प्रत्येक ठाउँबाट उतिकै परिमाणमा बीउ फिक्नुपर्दछ ।
- खलियान, धन्सार, भकारी आदी एकै ठाउँमा थुपारेको बीउबाट नमूना फिक्न विभिन्न ठाउँ तथा गहिराईबाट वा हात प्रयोग गरी प्राथमिक नमूना फिक्नुपर्दछ ।
- बोरा वा अन्य भाँडोमा संचय गरेको बीउको लटबाट नमूना लिँदा बोरा वा भाँडो नछानिकन बिना भेदभावकले कुनै माथिल्लो बोराबाट कुनै बिचको बोराबाट र कुनै तल्लो वा पिँधको बोराबाट टायरको प्रयोग गरी प्राथमिक नमूनाहरू फिक्नुपर्दछ ।
- प्रशोधनको बेला नमूना लिँदा दुईवटा नमूनाको बीच त्यतिकै समयको अन्तर पारी प्रत्येक प्राथमिक नमूना उतिकै परिमाणको लिनुपर्दछ ।
- नमूना लिँदा प्राथमिक नमूनालाई राम्रोसँग अध्ययन वा जाँच गर्नुपर्दछ । यदि यसरी लिएको केही प्राथमिक नमूनाको रंग वा अन्य कुराहरू फरक देखिएमा ती नमूनालाई छुटै पोका पारी परीक्षणको लागि बीउ परीक्षण प्रयोगशालामा पठाउनुपर्दछ । यदी परीक्षणबाट गुणस्तरमा फरक प्राप्त भए ती बोराहरू वा भाँडोहरूका बीच सो लटबाट हटाउनुपर्नेछ ।
- बीउ एक आपसमा टाँसिने राम्रोसँग सफा नभएको छ भने प्राथमिक नमूना लिँदा हातको प्रयोग गर्नुपर्छ ।

९. समिश्रित नमूना तयार पार्ने तरिका

बीउको एउटा लटबाट माथि उल्लेखित तरिकाबाट फिकेको विभिन्न प्राथमिक नमूनाहरू एकनासको देखिन्छ भने एकै ठाँउमा थुपारेर समिश्रित नमूना बनाउनुपर्दछ । समिश्रित नमूनालाई राम्ररी एकनाससँग मिसाउनुपर्दछ । यो क्रिया मेकानिकल रिभाइडर (बोर्नर वा ग्यामेट डिभाइडर) को प्रयोगबाट गर्न सकिन्छ । यसको अभावमा रैण्डम कप वा स्पून मेथडबाट पनि नमूना तयार पार्न सकिन्छ । स्पून मेथड अपनाउँदा पहिलो दुईवटा भाँडो वा ट्रे लिनुपर्दछ । यस भाँडोहरू वा ट्रेहरूमा एकै किसिमबाट एक छेउबाट अर्को छेउसम्म एकानाससँग बीउ फार्दै जानुपर्दछ । त्यसपछि उक्त बीउको तहमाथि पहिलो शुरु गरेको छेउको अर्को छेउबाट विपरित दिशामा बीउ एकानाससँग अर्को छेउसम्म फार्दै जानुपर्दछ । अन्तमा एक हातमा चम्चा र अर्को हातमा स्पेच्युलाको मद्दतले यी दुवै भाँडोको विभिन्न ठाउँबाट परीक्षणार्थ पठाउन चाहिने जति बीउको परिमाण लिनुपर्दछ । चम्चाको हकमा एकछेउ काटिएको याने बरफ खानेजस्तो चम्चा भएमा वेश हुन्छ ।

कुनै किसिमको साधनको अभावमा समिश्रित नमूनालाई आधा आधा भाग विभाजन गर्ने र मिसाउने तरिकाबाट पनि परीक्षणार्थ पठाइने नमूना तयार गर्न सकिन्छ । यस तरिकामा सर्वप्रथम समिश्रित नमूनालाई दुई भाग, अनि चार भाग, आठ भाग र एवं रितले १६ भागमा विभाजन गर्नुपर्दछ । अब प्रत्येक एक भागमा बिराएर जम्मा आठ भागलाई एक ठाउँमा राम्ररी मिसाएर परीक्षणार्थको लागि पठाई दिनुपर्दछ । परीक्षणार्थ पठाईने नमूनाको परीमाण अनुसूचि (१) मा तोकिएबमोजिम पठाउनुपर्दछ । बीउको नमूना साथ पठाइने विवरण अनुसूचि (२) बमोजिम भरी अनिर्वाय रूपले पठाउनुपर्दछ । परीक्षणार्थ पठाइने नमूना तयार गर्दा त्यस्तै ३ वटा बराबरी परिमाणको नमूना तयार पार्नुपर्दछ । यी ३ वटा मध्ये एक बीउ व्यापारीकलाई, अर्को बीउ परिक्षण प्रयोगशालामा विश्लेषणको लागि पठाउने र बाँकी एउटा बीउ निरीक्षण वा बीउ नमूना संकलक आफैले राख्नुपर्दछ ।

१०. नमूना लिँदा ध्यान दिनुपर्ने विशेष कुराहरू

क. प्रोव ट्रायर

ख. नमूना लिने कपडाको प्लाष्टिकको भोलाहरू

ग. समिश्रित नमूना बनाउन चाहिने भाँडो वा प्लाष्टिकको सिट

घ. परीक्षणार्थ पठाउने नमूना तयार पार्न चाहिने उपयुक्त उपकरणहरू

- ड. चिस्थान परीक्षणको लागि नमूना राख्ने प्लाष्टिकको भोला
 च. सिलबन्दी गर्न आवश्यक सामानहरू
 छ. संकेतपत्र
 ज. स्टापलर
 झ. नमूना विवरण फारम
 ञ. लेन्स, पेन्सिल आदी

११. बीउको नमूना पोका पार्ने, बाँध्ने र सिलबन्दी गर्ने तरिका :
 परीक्षणार्थ पठाइने नमूना तयार हुनासाथ निम्न तरिकाबमोजिम नमूनाको पोका पार्ने, बाँध्ने र सिलबन्दी गर्नुपर्दछ ।

- क. बीउ प्रमाणिकरणको लागि परीक्षणार्थ पठाइने नमूनालाई सर्वप्रथम २५० गेज बाक्लो प्लाष्टिक भोलामा राखी मुखसिलर वा बत्तीको सहयोगद्वारा बन्द गरी दिनुपर्दछ ताकी कतैबाट पनि चिस्थानभित्र पस्न नसकोस् ।
- ख. यस प्लाष्टिकका भोलामा राखेको नमूनालाई बाक्लो कपडाको भोलाभित्र राखि मुख राम्रोसँग सिलाई दिनुपर्दछ ।
- ग. यसरी तयार पारेको पोकामा सिलाई गरेको मुख्य दुई ठाउँहरूमा आवश्यकता अनुसार धागो छोप्नेगरी लाहाछाप लगाई सिलबन्दी गर्नुपर्दछ । लाहाछापको चिन्ह प्रष्ट देखिनेगरी लगाउनुपर्दछ ।
- घ. यसरी तयार पारेको पोको - प्याकेट) को एकापटि प्राप्त गर्ने कार्यालयको पुरा नाम ठेगाना राख्ने र अर्कोपटि पठाउनेको नाम, कार्यालयको नाम ठेगाना लेखि हुलाकद्वारा वा कुनै व्यक्तिहरूको यो नमूना बुझाउन सक्नेछ ।
- ड. नमूना बीउ परीक्षण प्रयोगशालामा विश्लेषणको लागि पठाउँदा पत्र पनि साथमा लेखि पठाउनुपर्दछ ।

क्र. सं.	बाली	लटको परिमाण (के.जी)	परीक्षणार्थ पठाइने नमूनाको न्यूनतम परिमाण (ग्राम)	शुद्धता परीक्षणको लागि चाहिने न्यूनतम परिमाण (ग्राम)	जातीय परीक्षणको लागि चाहिने न्यूनतम परिमाण (ग्राम)
खाद्यान्न वाली					
१	गहुँ	३००००	१०००	१२०	१०००
२	धान	३००००	७००	७०	७००

क्र. सं.	बाली	लटको परिमाण (के.जी)	परीक्षणार्थ पठाइने नमूनाको न्यूनतम परिमाण (ग्राम)	शुद्धता परीक्षणको लागि चाहिने न्यूनतम परिमाण (ग्राम)	जातीय परीक्षणको लागि चाहिने न्यूनतम परिमाण (ग्राम)
३	मकै	४००००	१०००	९००	१०००
४	जौ	३००००	१०००	१२०	१०००
५	जौ	३००००	१०००	१२०	१०००
६	कोदो	१००००	६०	६	६०
कोशेवाली					
१	बोडी	२००००	१०००	२५०	१०००
२	चना	२००००	१०००	१०००	१०००
३	मुङ्ग	२००००	१०००	१२०	१०००
४	मास	२००००	१०००	७००	१०००
५	मसुरो	१००००	६००	६०	६००
६	रहर	२००००	१०००	३००	१०००
७	भटमास	२५०००	१०००	५००	१०००
८	केराउ	२५०००	१०००	९००	१०००
तेलबाली					
१	बदाम	२५०००	१०००	१०००	१०००
२	तोरी	१०००	१००	१०	१००
३	सस्यु	१०००	१००	१०	१००
४	आलस	१०००	१५०	१५	१५०
५	तील	१०००	७०	७	७०
तरकारी बाली					
१	मेथी	१००००	४०	४	४०
२	सलादसाग	१००००	३०	३	३०
३	पालुङ्गो	१००००	२५०	२५	२५०
४	तीतेकरेली	१००००	४५०	७०	४५०
५	घिरौला	२००००	१०००	५००	१०००
६	काँक्रो	१००००	१५०	७०	१५०
७	खर्बुजा	१००००	१५०	७०	१५०
८	फर्सी	२००००	१०००	७००	१०००
९	पाटे घिरौल	२००००	१०००	५००	१०००

क्र. सं.	बाली	लटको परिमाण (के.जी)	परीक्षणार्थ पठाइने नमूनाको न्यूनतम परिमाण (ग्राम)	शुद्धता परीक्षणको लागि चाहिने न्यूनतम परिमाण (ग्राम)	जातीय परीक्षणको लागि चाहिने न्यूनतम परिमाण (ग्राम)
१०	ब्रोकाउली	१००००	१००	१०	१००
११	बन्दा	१००००	१००	१०	१००
१२	ग्याँठकोबी	१००००	१००	१०	१००
१३	मूला	१००००	३००	३०	३००
१४	सलगम	१००००	७०	७	७०
१५	गाजर	१००००	३०	३	३०
१६	रामतोरिया	२००००	१००	१४०	१००
१७	भाण्टा	१००००	१५०	१५	१५०
१८	चमसूर	१००००	६०	६	६०
१९	प्याज	१००००	८०	८	८०
२०	सिमी	२५०००	१०००	१०००	१०००
२१	गोभेडा	१००००	१५	७	
२२	भेडेखुसार्नि	१००००	१५०	१५	१५०
२३	पिरोखुसार्नि	१००००	१५०	१५	१५०
२४	काउली	१००००	१००	१०	१००
२५	स्वीसचार्ड	२००००	५००	५०	५००
२६	तरबुजा	२००००	१०००	२५०	१०००

क. वंश विस्तार्य बीउ बिजन :

- नमूना संकलन (Sampling)
- अनतर्राष्ट्रिय बीउ विजन परीक्षण संस्थाको नियामावली, १९७६ बमोजिम तोकिएका नमूना लिने कार्यविधिहरू अनुसार वंश विस्तार्य बीउ विजनको नमूना संकलन गरिनेछ ।
- गहुँको जस्तै आकार वा ठूलो बीउ विजनको हकमा कृषिजन्य तथा वागवानीजन्य बालीको बीउ बिजनको खेपको अधिकतम परिमाण बीस (२) मेट्रिक टन हुनेछ । तर रूख प्रजातिको हकमा बीउको आकार Ficus प्रजाति अनुरूप वा ठूलो भएमा अधिकतम परिमाण पाँच (५) मेट्रिक टन हुनेछ । त्यसभन्दा पनि सानो आकारको बीउ विजनको हकमा एक (१) मेट्रिक टन

हुनेछ ।

ठूलो परिमाणका बीउ बिजनको खेपबाट नमूना

खेपको किलोग्रामसम्म	संकलन गर्नुपर्ने प्राथमिक नमूनाहरूको संख्या
५०० किलोग्राम सम्म	कम्तीमा पाँचवटा प्राथमिक नमूनाहरू
५०१ देखि ३००० किलोग्राम सम्म	प्रत्येक ३०० किलोग्रामबाट एक प्राथमिक नमूना तर कम्तीमा पाँचवटा नमूनाहरू
३००१ देखि २०००० किलोग्राम सम्म	प्रत्येक ५०० किलोग्रामबाट एक प्राथमिक नमूना तर कम्तीमा दशवटा नमूनाहरू

भोल (ब्याग) वा एउटै आकारका भाँडाहरूमा राखिएका बिउ बिजनको खेपबाट नमूना संकलन

खेपको परिणाम	संकलन गर्नुपर्ने नमूनाहरू
पाँचवटा भाँडाहरूसम्म	प्रत्येक भाँडाहरूको नमूना लिने
६ देखि ३० वटा भाँडासम्म	प्रत्येक तीनवटा भाँडाहरूबाट नमूना लिने तर कम्तीमा पाँचवटा नमूनाहरू लिनुपर्ने
३१ वा सो भन्दा बढी भाँडाहरू	प्रत्येक पाँचवटा भाँडाहरूमध्ये एउटाबाट नमूना लिने तर कम्तीमा दश वटा नमूनाहरू लिनुपर्ने

- जहाजमा लादिएको भोलामा रहेको मालसमान (काग्री) को हकमा सामान्यतया Slotted Tube संकलनबाट नमूना संकलन गरिनेछ । भण्डारण गरिएका भकारीबाट ठूलो परिमाणबाट बीउ बिजनको नमूना लिँदा S.Tube संकलनको प्रयोग गरिन्छ भने भोलामा राखिएको मालसमानबाट नमूना संकलन गर्दा Nobbe Trier प्रयोग गरिन्छ ।
- कन्द./स्कन्ध./कलमी./बेर्ना आदी जस्ता प्रजननमूलक सामग्रीको हकमा, ठूलो परिमाणका कन्साइनमेन्टको निरीक्षण गर्न इकाईहरूको कम्तीमा ०.१ प्रतिशत नमूना संकलन गरिनेछ ।
- स-साना कन्साइनमेन्टको हकमा शत प्रतिशत निरीक्षण गरिनेछ ।
- अन्तर्राष्ट्रिय बीउ बिजन परीक्षण संस्थाको नियामावली अनुसार विभिन्न कृषिजन्य, वागवानीजन्य तथा वृक्षको बीउ बिजनको हकमा पेश गर्नुपर्ने नमूनाको न्युनतम तौल (वजन) निम्नानुसार हुनुपर्दछ ।
- अन्तर्राष्ट्रिय बीउ बिजन परीक्षण संस्थाले विभिन्न प्रजातिका बालीहरूको

हकमा तोकिएको नमूनाहरूको न्यूनतम तौल (वजन)

पेश गर्नुपर्ने नमूनाहरूको न्यूनतम तौल	बालीको प्रजाति
१०० ग्राम	Avena sativa, Cajanus cajan, Cicer arietinum, Cucurbita spp., Dolichos lallab, Fagus sylvatica, Glycine max, gossypium spp., Hordeum vulgare, Leucaena leucocephala, phaseolus spp., pinus pinea, Pisum sativum Secale cereal, Vigna unguiculata, Triticum aestivum, Vicia spp., Zea maydis
९०० ग्राम	Prumus avium, Sorghum Vulgare
५०० ग्राम	Beta vulgaris, Prunus sertina
४०० ग्राम	Oryza sativa, Calopogonium mucunodies
२५० ग्राम	Sorghum sudanesw, spinace oleracea, Trifolium subterraneum
२०० ग्राम	Sinapis alba
१५० ग्राम	Capsicum spp. Cucumis mealo, Cucumis sativus, Llinum usitatissimus, Lycopersicon esculentum, pennisetum tynhoides
	solanum melongena Rosa spp. Trifolium pretense
४० ग्राम	Brassica chineis, Brassica, Cilhoium endiva, Picea abies
३० ग्राम	Ducus carota, Lactuca sativa Ulmus spp.
२५ ग्राम	Apium graveolens, Nicotiana tabacum

निरीक्षण सम्बन्धी कार्यविधिहरू

- पैठारी गर्ने मुलुकको प्लाण्ट क्वारण्टिन सम्बन्धी नियमहरू बमोजिमको कार्यविधि अपनाई बीउ विजन तथा प्रजनन् विरुवाजन्य सामाग्रीको निरीक्षण तथा प्रमाणीकरण गरिनेछ ।
- निरीक्षणको तरिका तथा परिक्षण गर्ने कार्यविधिहरू मूलतः अतिरिक्त

घोषणाहरूमा निर्भर हुनेछ जुन विरूवा स्वरथता प्रमाणपत्रमा समाविष्ट गर्नुपर्ने हुन्छ । तर सामान्यता देहाय बमोजिमका निरीक्षण परीक्षण कार्यविधिहरू अवलम्बन गरिनेछ ।

- बीउ विजन तथा प्रजन्न विरूवाजन्य सामाग्रीहरू जस्तै कन्द, कलमी, बेर्ना, कोपिला आदी निरीक्षण र प्रमाणीकरण गर्दा जाँच केन्द्रमा गरिने निरीक्षणको अतिरिक्त आवश्यकतानुसार स्थलगत खेत बाली/नर्सरी वा मालसमान ढुवानी पूर्वको निरीक्षण समेत गर्नुपर्ने हुन्छ ।

दृष्टिजन्य जाँच

जीवित किराहरूको अवस्था, माटोमा संक्रमण, भारपातको बीउ निमाटोडका गाँठा वा Ear, cockles, ergot, sclerotia, smul/ bunt galls जस्ता बीउ विजन रहेका मिसावट, रंग उडेको वा विकृत बीउ विजन, ढुसीको प्रकोप आदिको अभिलेख गर्न प्रदिप्त अभिवर्धक (illuminated magnifier) वा म्याग्नेस्कोप (१० अभिवर्धन) को सहायताले बीउ/बिजन,/कन्द,/नर्सरी स्टलको कन्साइनमेन्टको सतही परीक्षण जाँच गरिनेछ ।

एक्सरे परीक्षण

कोस बालीको (Leguminous) बीउ बिजनमा लुकेको संक्रमण पता लगाउन एक्सरे जाँच परीक्षण गरिन्छ । कन्द र ट्युबहरूमा रहेको आन्तरिक किराको संक्रमण संक्रमक रोग पत्ता लगाउन पनि एक्सरे परीक्षण गरिन्छ । आन्तरिक क्षति पत्ता लगाउन बीउ बिजनका नमूनाहरू एक्सरे स्क्यानर (सप्ट एक्सरे टाइप) को प्रतिदीप्ति (Flurescent) पर्दामा परीक्षण गरिन्छ । ३४० वंशका विरूवाका जाति र प्रजातिहरू पहिचान भएका छन् । जसबाट विउमा लुकेको संक्रमण ओसारने थाहा हुन आएको छ ।

सुक्ष्मदर्शक यन्त्रद्वारा जाँच:

सरोकारका शत्रुजीवहरू जस्तै किरा, सुलसुले, निमाटोडा, ढुसी, शाकाणु (ब्याक्टेरिया) आदिको पहिचान र चरित्रचरित्रणका लागि स्टेरीयो दूरवीनयुक्त सुक्ष्मदर्शक यन्त्र वा कम्पाउण्ड दूरवीनयुक्त अनुसन्धान सुक्ष्मदर्शक यन्त्रको सहायताले यो जाँच परीक्षण गरिन्छ ।

इन्क्यूवेशन परीक्षण

विशेष दुशी संक्रमण हेर्नका लागि बीउ विजन खेपको जाँच गर्दा ४०० बीउहरूलाई अलि भिजाइएका ब्लटरहरू फ्लेटिङ गरिएका पारदर्शी प्लाष्टिक पेट्रीडीस वा वैकल्पिक तरिकामा बीउ विजन अंकुरण (जर्मिनेशन) बाकसहरूमा ल्पेटिड गरी २५-३० डिग्री सेन्टिग्रेडमा १२ घण्टा NUV वा दिउँसोको प्रकाश/प्रतिदीप्ति/अँध्यारो चक्रमा सात दिनसम्म इन्क्यूवेशन गरिन्छ । दुसी संक्रमण वनस्पति रचना (मफोलोजिकल) का लक्षणहरू पता लगाउन यस्ता प्लेटहरू स्टेरियो वाइनाकुलर सुक्ष्मदर्शक यन्त्रबाट जाँच गरिन्छ ।

धोएर परीक्षण वा जाँच गर्ने

डाउनी मिल्ड्यूका Oospore रष्ट, वन्ट र स्मटका वीजहरू र नेमाटोडको सीप्टहरू आदी पत्ता लगाउन यो परीक्षण बिधी अपनाइन्छ ।

आन्तरिक रूपमा उत्पन्न निमाटोडहरूको संक्रमण जस्तै *Ditylenchus angustus* पत्ता लगाउन बीउ बिजनलाई २४ घण्टासम्म पानीमा डुबाई बीउ बिजनका थिग्रेनी वा अवशेषहरू कम्पाण्ड सुक्ष्मदर्शक यन्त्रको सहायताले जाँचिन्छ । जरा सहितको कटिङ्ग विरुवाको हकमा निमाटोड पता लगाउनको लागि निमाटोड संकलन गर्ने चाल्नीमा जरा धोई जम्मा भएको पदार्थको परीक्षण वा जाँच गरिन्छ ।

अंकुरण (ग्रो आउट) परीक्षण वा जाँच

पैठारी गर्ने मुलुकको आवश्यकताअनुसार प्रजनन् अभिप्रायका बीउबिजन, भर्खरको विरुवा, कटिङ्ग/वेर्ना वा वीजाङ्गरमा खासगरी विषाणु तथा केही दुसीजनय र शाकाणुगत रोगहरूको आन्तरिक (नदेखेको गुप्त) संक्रमण पता लगाउन अंकुरण वा (ग्रो आउट) परीक्षण वा जाँच गरिन्छ ।

उपरोक्त विरुवाजन्य सामाग्रीलाई तोकिएको समयसम्म किरा नछिर्ने सिसा/स्त्रीनका घरहरूभित्र हुर्काईन्छ । वेर्ना, भर्खरको विरुवा कटिङ्ग आदि हुर्कने अवस्थामा देखिएमा लक्षणहरूको आधारमा विषाणु, दुसी र शाकाणुजन्य रोगहरूको उपस्थिति पता लगाइन्छ ।

विशेष जाँच वा परिक्षण

पैठारी गर्ने मुलुकको विरुवा स्वस्थता आवश्यकताअनुसार खास खास रोगाणुको उपस्थिति पता लगाउने उद्देश्यले विषाणुको लागि Serological परिक्षण , विशेष

दुसी पत्ता लगाउन Agar Incubation/modified blotter परिक्षण जस्ता केही विशेष जाँच वा परिक्षणहरू गरिन्छ ।

सक्रिय रूपमा हुर्कने मौसममा गरिने स्थलगत निरीक्षण

पैठारी गर्ने मुलुकले बालीनाली भित्राउनु अगावै विशेष रोगाणुबाट बालीमुक्त रहेको थाहा पाउन बालीको स्थलगत निरीक्षण गर्न आग्रह गरेमा बाली नाली सकृय रूपमा हुर्कने समयमा अवधिमा सो पनि गरिन्छ । बाली वस्तु र रोगाणुको प्रकुति अनुसार पन्ध्र दिन देखि एक महिनाको नियमित अन्तरालमा यस्तो निरीक्षण कार्य गरिन्छ ।

ख) उपभोग्य अन्न दलहन

भोलामा वा थाकमा रहेका यस्ता कन्साइनमेन्टहरूबाट नमूना संकलन गर्ने कार्यविधि देहाय बमोजिम छ ।

खेपको परिमाणसम्म	नमूना लिने भोलाको संख्या
१०० वटा भोलासम्म	२०
१०१ देखि ३०० भोलसम्म	३२
३०१ देखि ५०० भोला सम्म	५०
५०१ देखि १००० भोला सम्म	८०
१००१ र सो भन्दा बढी	१२५

थोकमा रहेका अन्न/दलहनबाट नमूना संकलन

खेपको परिमाण	नमूना लिईने भोलाको संख्या
३०० मे.ट. सम्म	३०
३०१ देखि १००० मे. टन सम्म	५०
१००१ मे. टन र सो भन्दा बढी	१००

- मकै, केराउ, सिमि तथा चनाको बीउ आदिजस्ता ठूलो आकारको बीउ विजनको हकमा Slotted Tube Sampler वा Corn Sampler को सहायताले भोलाहरूबाट निरुद्देश्य (Random) तरिकाको नमूना संकलन गरिनेछ ।
- भकारीहरूबाट अन्नको नमूना संकलन गर्दा Bin Sampler वा

Thermosampler प्रयोग गरी नमूना संकलन गरिनेछ ।

- कारखानामा पिर्धिएका विरुवाजन्य उपजहरू जस्तै मैदा, पिठो, मसलाको धुलो, गेडाबाट निकालिएको तेलजन्य extract हरूको हकमा हातबाटै नमूना संकलन गरिनेछ ।
- गाडीको ताँती (Convoy) बाट वा भिन्न भिन्न अन्तरालहरूमा प्रतिनिधिकमूलक नमूनाहरू संकलन गर्न Scoop वा Pelican किसिमको संकलन प्रयोग गरिनेछ ।
- एकैनासको समिश्रित नमूना बनाउनेको लागि संकलित प्रत्येक पहिलो पारम्भिक नमूनालाई राप्ररी मिसाइ सामान्यस्य बनाइन्छ । सो मिश्रित नमूनाबाट एक किलोग्रामको नमूना लिई उपयुक्त लेवल लगाइएको सिलबन्दी पोलिथिन खाम भोलाभिन्न राखि विस्तृत प्रयोगशाला परीक्षण वा जाँचको लागि पठाइनेछ । विस्तृत प्रयोगशाला परीक्षण वा जाँच गर्ने वस्तुहरूको लागि कम्तिमा तीनवाट नमूनाहरू संकलन गरिनेछ ।
- कन्टेनरमा पैठारी गरिएको कन्साइनमेन्टको हकमा प्रत्येक कन्टेनरबाट कम्तीमा एउटा नमूना संकलन गरिनेछ ।

निरीक्षण

खाद्यान्न थाक/माल परिमाण (bulk shipment) को निरीक्षण र प्रमाणीकरणमा देहायमा कुराहरूसमेत समावेश हुनेछन ।

भण्डार भए बमोजिमका पैठारी मालसामानको व्यापार सम्झौता / प्रतितपत्रमा उल्लेख भए बमोजिमका पैठारी गर्ने मुलुकका विरुवा स्वस्थता पूरा गरे नगरेको एकिन गर्न गोदाम घरमा मालसामान चलानीपूर्वको निरीक्षण,

- P. Q. O. को (प्लाण्ट क्याण्टिन अधिकृतको) सुपरीवेक्षण अन्तर्गत निर्धारित दरमा मालसामानको धूम्रिकरण (प्यूमिगेशन)
- शत्रुजिवि मुक्त स्थिति सुनिश्चित गर्न मालसामानको धुम्रिकरण (फयूमिगेशन) पश्चात् निरीक्षण र मूल्याङ्कन,
- शत्रुजीव मुक्त: बनाउन सवारी सधान वाहनको निरीक्षण र विसंक्रमण कार्य,
- सवारी साधन वाहनमा लागिएको कन्साइनमेन्टको अन्तिम निरीक्षण र विरुवा स्वस्थता प्रमाणीकरण,
- संकलित अन्नमा नमूनाहरू क्वारण्टिन शत्रुजिविहरूबाट मुक्त भएको एकिन गर्न दृटिजन्य निरीक्षण गरिनेछ । साथै, सुविधाहरू उपलब्ध भएमा गुप्त (Internal) संक्रमण पता लगाउने उद्देश्यले त्यस्ता नमूनाहरूको एक्सरे

परीक्षण पनि गरिनेछ । मालसामानहरू शत्रुजीव रोगाणु भएको पाइएमा, साको विरुवा स्वस्थता प्रमाणपत्र जारी गरिनेछ ।

ग) कन्दमूल वाली, खाद्य कन्द (प्याज आदी) फूलको कन्द, गाना र जराहरू

- किराले क्षति पुऱ्याएको लक्षणहरू भए नभएको एकिन गर्न कन्दमूल वाली वा कन्दको निरीक्षण गर्ने ।
- प्वालहरू देखिएमा, जरा वा कन्दलाई चक्कुले काटी कारणहरू पुष्टि गर्ने ।
- निमोडहरू पता लगाउन बाहिरी सतहमा रङ्ग उडेको (सामान्यतया खैरो फुस्रो रंग) बाहिरी सतहमा फोका, दबेको वा अन्य कुनै समतमा नभएमा हेर्ने । निमाटोडहरूको निरीक्षण गर्नको लागि नमूनाहरूलाई प्रयोगशालाहरूमा लैजाने ।
- कन्दमूल वाली र खाद्य कन्दहरूमा रहेको माटो तथा भोला र भाँडाहरूमा लागेको खुकुलो माटोका नमूना संकलन गर्ने । माटो निमाटोडहरूबाट माटो संक्रमित हुनुसक्छ ।

माटोमा छुट अधिकतम मात्रा तौलको आधारमा १ प्रतिशत हुने ।

जरा वाली, कन्द, गाना र जराहरूको नमूना संकलन

एउटा खेपको परिमाण (के.जी)	निरीक्षण गरिने नमूनाको मात्रा
१० केजी भन्दा घटी	सबै निरीक्षण गर्ने
११ केजी देखि १०० केजीसम्म	कम्तीमा १० प्रतिशत निरीक्षण गर्ने तर कम्तीमा १०० गोटा
१०१ केजीभन्दा बढी	कम्तीमा ५ प्रतिशत निरीक्षण गर्ने तर कम्तीमा २०० गोटा

घ) डाँठसहितको फूल (Cut Flower)

उत्पत्तिको मुलुक जुनसुकै भए पनि पैठारी भएको सबै डाँठसहितको फूलहरूको (Cut Flower) कन्सनइनमेन्ट निरीक्षण गरिनेछ ।

- जीवित किराहरू, पातभित्र खनिएका, रष्ट वा मोल्डका लक्षण वा शकाणु वा विशाणु रोगहरूको लक्षण वा चिन्हमा ध्यान दिने । सामान्यतया, खुकुलो बनाई पोका पारिएका विरुवाडाँठहरू भुप्या गरिएका विरुवाहरूभन्दा कम जोखिमपूर्ण हुन्छन ।

- श्वेत निरीक्षण सतहमाथि प्रत्येक फूल वा भुप्पालाई हल्लाउने वा ठक ठक गर्ने । किटको लार्भा, वयस्क किट वा विष्ठा भार्न पर्याप्त बल लगाई हल्का झडकाउने ।
- थ्रिप्सलाई किरा र प्रारम्भिक अवस्थाको निम्फ लार्भा समात्नको लागि निरीक्षण सतह जाँच गर्ने । हिँड्ने कुनै पनि चिन र विष्ठा भरेको हुनसक्ने भएकोले हेर्ने ।

देहायको कुराको लागि पात र डाँठहरूको जाँच गर्ने

- खाएको चिन्ह: पातमा रङ्गहीन सुरङ्ग धर्सा ।
- रोगको लक्षण रङ्गहीनको भाग, रष्ट र कालो दाना ।
- वयस्क किरा र लार्भा ।

देहायबमोजिम फूल र पातहरू (हाँगाबिगा) को जाँच वा परीक्षण गर्ने

- विरुवाको फूलहरू (फूलको पत्र) छुट्याउने
- फूलको फेदको पुष्पकोष Calyx खोल्ने
- फूलको बाहिरी भाग (फूलको फेदमा पात जस्तै देखिने विरुवाको भाग) विच्छेद गर्ने वा भाँच्ने ।
- खुल्ला डाँठ काट्ने ।
- लार्भा, कीट वा यी शत्रुजीवहरूको अन्य कुनै प्रमाण भेटिएको एकिन गर्ने प्याकेजहरूको भित्रि निरीक्षण गर्ने

विरुवाको प्रजातिको आधारमा भिन्न भिन्न खेपहरू सबै निरीक्षणगरिनेछ । डाँठसहितको फूलहरू खुला वा प्याक गरी विभिन्न तरिकाले पैठारी गर्न सकिनेछ । प्रायः जसो डाँठ सहितको फूलहरू बाकसमा राखी व्यापार गरिन्छ । प्रत्येक बाकसमा करिब दशवटा फूलहरू राखिन्छ । देहायबमोजिको मार्गनिर्देशनको पालना गर्न आवश्यक भएपछि प्याकेजहरू छनौट गर्ने ।

डाँठसहितको फूलहरूको नमुना संकलन:

कन्साइनमेण्टका डाँठसहितको फूलहरूको संख्या	निरीक्षण गर्नुपर्ने विरुवाको संख्या
१०० भन्दा घटी	सबै निरीक्षण गर्ने
१०१ देखि ५०० केजी सम्म	१५ प्रतिशत कम्तीमा ३० वटा

५०१ देखि २००० सम्म	१० प्रतिशत कम्तीमा ७० वटा
२००० भन्दा बढी	५ प्रतिशत कम्तीमा १५० वटा

ड.) भाँडा वा गमलामा राखिएका विरुवाहरू

भाँडा वा गमलामा फूल फूलने अवस्थाको वा नभएको अवस्थाका विरुवाले धेरै शत्रुजीव र रोगहरूलाई आश्रम दिइरहेको हुनसक्छ । विरुवाको प्रजातिको जोखिम वर्गको आधारमा तीव्रता र नमूना संकलन निर्भर हुन्छ ।

जीवित किराहरू खासगरी थिप्स, पात खन्ने किरा तथा विषाणु वा शाकाणुजन्य रोगको कुनै लक्षण भए नभएको कुरामा ध्यान दिने । प्रत्येक प्रजाति तथा जातको निरीक्षण बेग्लाबेग्लै रूपमा गरिनेछ ।

भाडाँ वा गमलामा राखिएका विरुवाहरूको नमूना संकलन

एउटा खेपमा विरुवाको संख्या	निरीक्षण गर्नुपर्ने विरुवाको संख्या
५० भन्दा घटी	सबै निरीक्षण गर्ने
५१ भन्दा २०० सम्म	१० प्रतिशत कम्तीमा ८ वटा
२०१ देखि ५०० सम्म	५ प्रतिशत कम्तीमा १५ वटा
५०० भन्दा बढी	३ प्रतिशत कम्तीमा ३० वटा

- श्वेत निरीक्षण सतहमाथि विरुवाको संकलित नमूनालाई हल्लाउने वा ठकठकाउने । कीटको लार्भा, वयस्क किरा वा विष्ठा भार्न पर्याप्त बल लगाएर हल्का झड्काउने ।
- थिप्सलाई किरा र प्रारम्भिक अवस्थाका Instart लार्भा समात्नको लागि निरीक्षण सहत जाँच गर्ने । हिँड्ने कुनै पनि चिज र विष्ठा भरेको नभरेको हेर्ने ।
- भाँडा वा गमलामा विरुवा हुर्किने माध्यमलाई ध्यान दिने । भाँडा वा गमला अर्गानिक, माटो नभएको, सफा जरन (पीट) भएको हुनुपर्छ ।

च) ससाना विरुवा र आलंकारीक विरुवाको कटिङ्ग र तरकारीजन्य विरुवाहरू :

ससाना विरुवा र आलंकारीक विरुवाका कलमीहरूको निरीक्षण सावधानीपूर्वक गर्नुपर्छ । गोदावरी Gerbera, Gypsophila, impatiens र सबै तरकारीमा साना विरुवाहरू (गोलभेडा, कात्रो, तरबूजा आदी) मा विशेष ध्यान दिइनेछ ।

हरेक प्रजाति र जात छुटे निरीक्षण गरिनेछ । थोरै परिमाणका वस्तुहरू (एक सय गोठाभन्दा घटी) सबैको निरीक्षण ठूला परिमाणका कन्साइनमेन्टहरूको हकमा निरुद्देश्य Random छनौट गरी कम्तीमा एक सय गोठाहरूको निरीक्षण गरिनेछ ।

विस्वा / आलंकारिक विस्वाको कटिङ्ग/तरकारीजन्य विस्वाहरूको नमूना संकलन:

एउटा खेपमा विस्वा/कटिङ्गहरूको संख्या	निरीक्षण गरिने विस्वा/कटिङ्गहरूको संख्या
५०० भन्दा घटी	सबै निरीक्षण गर्ने
५०१ भन्दा २००० केजी सम्म	१५ प्रतिशत कम्तीमा १५०
२००१ देखि १०००० सम्म	८ प्रतिशत कम्तीमा ३००
१०००० भन्दा बढी	५ प्रतिशत कम्तीमा ५००

Thrips प्रजाति, पात खन्ने किरा तथा Whiteflies मा विशेष ध्यान दिइनेछ । रंग उडेका लक्षणले शाकाणुजन्य रोगको विषाणुको संकेत हुनुसक्छ । यस अवस्थामा प्रयोगशाला

विश्लेषणका लागि नमूना संकलन गरिनेछ ।

संक्रमणको शंका लागेको तर त्यस्तो संक्रमण प्रमाणित वा पुष्टि हुन नसकेको अवस्थामा ससाना विरूवाहरू तथा कटिङ्गहरूलाई पोष्ट इन्टी क्वारण्टिन हुर्काउने आदेश दिन सकिनेछ ।

पैठारी गरिएका सबै कन्साइनमेन्टहरूको निरीक्षण गरिनेछ । प्रत्येक प्रजाति र जातको विरूवाको निरीक्षण बेग्लाबेग्लै गरिनेछ । उपजहरू प्रायः काठमा वा कार्डबोर्डका बाकसहरूमा राखी ओसारपसार गरिन्छ । बाकसको पिधमा र प्याकिङ्ग सामग्री (पाराल, विरूवाजन्य सामग्री आदी) मा रोग, किरा वा माटो वा अवशेष रहन सक्ने सम्भावना हुने हुँदा त्यसमा ध्यान दिने । केहि फलफूल र पात वा डाँठ किरा वा रोगबाट संक्रमित भएको पनि हुन्छन् ।

संकलित नमूना समग्र खेप /लादिएको माल (सिपमेन्ट) को उचित प्रतिनिधिमूलक नमूना लिन जरूरी छ । कन्टेनरभित्र राखिएका सिपमेन्टहरूमा व्यापारीले सबैभन्दा सफा बाकसमा कन्टेनरको पुछारको प्रवेश खण्डमा राख्ने कुरामा ध्यान दिनुपर्दछ ।

काठका कार्डबोर्ड बाकसमा राखिएका फलफूल, बेरी तरकारीको नमूना संकलन

इकाई (कोक्रा हाडि हसको संख्या)	निरीक्षणका लागि नमूना संकलन गर्नुपर्ने इकाइको संख्या
१० भन्दा घटी	सबै इकाईहरू
११ भन्दा १०० सम्म	१० प्रतिशत वा कम्तीमा ५ वटा
१०१ देखि १००० सम्म	२ प्रतिशत कम्तीमा १०
१००० भन्दा बढी	१ प्रतिशत वा कम्तीमा २०

रोगको कुनै संकेत, लक्षण (खत, दात, कुहिएको), कीरा, बाह्य विरुवा सामग्री (भारपात) र माटोको संक्रमणमा ध्यान दिने ।

भ्र) आलु

पैठारी गरिने आलुका सबै कन्साइनमेन्टहरूको निरीक्षण गरिनेछ । प्रत्येक खेपको निरीक्षण बेग्लाबेग्लै गरिनेछ

आलु प्याक गरिएको छ भने बोरो, बेच्ने आलुको हकमा सामान्यता २०-२५ केजी र बीउको आलुको हकमा ५० केजी लाई निरीक्षणको इकाइको रूपमा प्रयोग गरिन्छ । आलुको परिमाण धेरै भएमा, प्रत्येक खेप पहिचान गर्न सम्भव नहुने भएकोले समग्र कन्साइनमेन्टलाई एउटा खेपको रूपमा लिनुपर्छ ।

भाँडो /बोराहरूकोभित्र र बीचमा अवशेष रहेको वा माटो लागेको हुनसक्ने भएकोले यसमा विशेष ध्यान दिइनेछ ।

नमूना लिइएको कन्दलाई चक्कुले तल्लो भागदेखि काटी चाना पारिनेछ । यसको उद्देश्य आँखाले देख्न सकिने शाकाणुजन्य (Clavibacter jf Ralstonii) वा दुसीजन्य रोगहरूको सम्भावित लक्षणहरू एकिन गर्नु हो । दृष्टिजन्य निरीक्षण लागि प्रत्येक खेपबाट कम्तीमा दुई सय वटा कन्दहरू काट्नुपर्दछ ।

यदि संक्रमणको लक्षण पाइएमा अथवा निरीक्षण संक्रमण भएको शंका गरेमा वा दृष्टिजन्य निरीक्षणले पत्ता लगाउन नसकिने अवस्थामा नमूनालाई प्रयोगशालामा जाँच गरिनेछ । प्रयोगशाला विश्लेषणका लागि प्रत्येक खेपबाट घट्टिमा दुई सय वटा कन्दहरू काट्नुपर्दछ ।

अन्तर्राष्ट्रिय बीउ बिजन परीक्षण संस्थाको नमुना संकलन र परीक्षण गर्ने मार्ग निर्देशनहरू अनुसार बीउ आलुको निरीक्षण गरिनेछ ।

निरीक्षण र नमूना संकलन

निरुद्देश्य (Random) तरिकाले गरिने निरीक्षणमा देहाय बमोजिमको संख्यामा नमूना संकलन गरिनेछ । निरीक्षणले शंकास्पद संक्रमणको कुनै संकेत भेटेमा, निरीक्षण लक्ष बनाई त्यस्तका लागि अझ बढी नमूनाहरूको संकलन गरिनेछ ।

कन्साइनमेण्टको परिमाण	निरीक्षण गर्नु पर्ने भोलाहरू (२० केजी) को संख्या	नमूनाको परिमाण
एउटा कन्टेनर र माल ओसारने गाडी ३० टन भन्दा कमी र एक खेपभन्दा बढी भएको	एक खेपमा ५ वटा भोलाहरू निरीक्षण गर्ने दुईदेखि पाच खेपहरूमा भए-प्रति खेप एउटा बोरा पाँच खेपहरूभन्दा बढी भए-प्रति खेप एउटा भोला भन्दा घटी	कुल २०० वटा कन्दहरू निरीक्षण गरिएका भोलाहरूबाट संकलित
३०-५० टन	प्रतिखेप ५ वटा भोलाहरू	कुल २०० वटा कन्दहरू निरीक्षण गरिएका प्रत्येक भोलाबाट संकलित
५०-२०० टन	प्रति १० टनमा एउटा भोला	कुल २०० वटा कन्दहरू निरीक्षण गरिएका प्रत्येक भोलाबाट संकलित
२०० टन भन्दा बढी	प्रति १० टनमा एउटा भोला	प्रति टन एउटा कन्द

प्रमाणित बीउ आलुको / आलुको नमूना संकलन

५० टन भन्दा बढी	५ वटा भोलाहरू	कुल २०० वटा कन्दहरू
५०-२००-टन	प्रति १० टनमा एउटा भोला	२०० वटा कन्दहरू
२०० टन भन्दा बढी	प्रति १० टनमा एउटा भोला	प्रति टन एउटा कन्द

भोलामा पैठारी गरिएका आलुको नमूना संकलन

कन्साइनमेन्टमा भोलाहरूको संख्या	नमूना संकलन गर्नुपर्ने भोलाको संख्या
१० भन्दा बढी	सवै भोलाहरू
११-१००	निरुद्देश्य तरिकाले छनोट गरिएका १० वटा भोलाहरू
१०० भन्दा बढी	५ प्रतिशत, कम्तिमा १० वटा भोलाहरू

खुला कन्साइनमेन्टमा पैठारी गरिएका नमूना संकलन

खेपको परिमाण (टन)	सहायक नमूनाको संख्या र थोक नमूनामा सामाग्रीको कुल परिमाण
१० टन भन्दा घटी	५ वटा सहायक नमूनाहरू, १ लीटर
११-५० टन	८ वटा सहायक नमूनाहरू, १.५ लीटर
५१-१०० टन	१० वटा सहायक नमूनाहरू, ५ लीटर
१०० टनभन्दा बढी	१५ वटा सहायक नमूनाहरू, १० लीटर

ज) भण्डारण गरिएका उत्पादनहरू (खाद्यान्न, माल्टा र पिठो आदी)

गहुँको पिठो, मैदा तेलका पीनाहरू, ढुतो, चोकर, पशु दाना, पिसेको मसला आदी जस्ता उपजहरूको निरीक्षण र प्रमाणिकरणमा देहायका कुराहरू संलग्न हुनसक्छन :

- १) पेलानी वा पिसानिमा प्रयोग गरिएका कच्चा पदार्थहरूको निरीक्षण/भूम्रन (फ्यूमिगेशन)
- २) कारखाना, कारखानाको परिसर तथा भण्डारण संरचनाहरूको निरीक्षण, धूमीकरण (फ्यूगेशन), विसंक्रमण,
- ३) तयारी उत्पादनहरू चलानी गर्नुभन्दा ठिक अघि विरुवा संक्रमण निरोध अधिकारको सुपरीवेक्षणमा त्यस्ता उपजहरूको निरीक्षण र धूमीकरण (फ्यूगेशन)
- ४) वस्तुको पोष्ट फ्यूमिगेशन निरीक्षण र वायू प्रवाह, र
- ५) विरुवा स्वस्थता प्रमाणपत्र जारी गर्ने ।

भण्डारण गरिएका उपजहरू किरा वा सुलसुले वा ढुसीबाट संक्रमित हुनसक्छ ।

प्रायः जसो सबैभन्दा पुराना खोपहरू (धेरै अघि भण्डारण गरिएका) को निकासी गरिन्छ । भन्ने कुरामा ध्यान दिनुपर्छ । तसर्थ मुलुकमा आइपुग्ने कन्साइमेन्ट कति पुरानो हो भन्ने कुरा थाहा पाउन अति जरुरी हुन्छ । त्यस्तो उत्पादनको उपभोगले मानव स्वस्थतामा तथा पाल्तु जनावरमा गम्भीर समस्या उत्पन्न गर्दछ ।

नमूना संकलन गर्न आवश्यक उपकरण

खाद्यान्न र माटोको नमूना संकलन गर्न विशेष उपकरणहरूको प्रयोग गरिनेछ । भोलाहरू भित्रबाट वा खुला रूपमा भण्डारण गरिएका उत्पादनहरूको भित्रबाट नमूना लिन आवश्यक मात्रामा लामा (५० सेमि र सोभन्दा बढी लम्बाईका) भोलाहरूको प्रयोग गरी नमूना लिईनेछ । दोहोरो ट्युब भएका भोलाहरूको अत्याधिक मात्रामा प्रयोग गरिन्छ । किनभने यस्ता भोलाहरू प्रयोग गरी निरीक्षकले मालसमान (कार्ग्री) भित्र ठीक ठाउँबाट नमूना लिन सकिन्छ ।

खुला रूपमा पैठारी गरिएको वस्तुको मालसमान (कार्ग्री) उतार्दा नमूना संकलन गर्दा ज्यादै सहज र भरपर्दो हुनसक्छ । ०.५१ का डिबाहरूद्वारा पर्याप्त मात्रामा सामाग्री संकलन गरी नमूना लिइन्छ । मालसमान उतार्दा विभिन्न अन्तरालमा डिब्बाहरू भरिन्छ भरीएको सामाग्रीलाई थोक नमूनाको रूपमा एकैसाथ मिसाई दृष्टिजन्य निरीक्षण गरिन्छ ।

उल्लेखनीय कुरा यो छ कि सामाग्रीको खुला रूपमा ढुवानी/ओसारपसार गर्दा जीवित किरा, सुलसुले सामान्यतया सामाग्रीको माथिल्लो भागमा र कुनाहरूमा भेटिन्छ । सम्भव भएसम्म यस्ता नमूना मालसमान उतार्नुअघि संकलन गर्नुपर्छ ।

निरीक्षणसम्बन्धी कार्यविधि

प्रत्येक भण्डार र बन्द कक्ष/खाडलबाट दुईवटा नमूनाहरू संकलन गरिन्छ । एउटा नमूना माथिल्लो भाग र अर्को नमूना तल्लो भागबाट लिइन्छ । एउटा नमूनामा भण्डारण गरिएको खाद्यान्नका विभिन्न भागहरूबाट संकलित दशवटा सहायक नमूनाहरू समाविष्ट हुनेछन् । एउटा नमूना करिब एक लिटरको हुनुपर्छ । प्रयोगशालामा बाइनाकुलर सुक्ष्मदर्शन यन्त्रको सहायताले नमूनाहरूको निरीक्षण गरिन्छ । भेटिका किराहरूको जाती निर्धारण गरि प्रति लिटरमा किरा र सुलसुलेको संख्याको अनुमान गरिन्छ ।

भण्डारण गरिएका उत्पादनहरू खुला रूपमा वा बोरोमा प्याक गरि वा विभिन्न किसिममा प्याकेजहरूमा प्याक गरि पैठारी गर्न सकिने भएकोले दृष्टिजन्य निरीक्षण गर्नका लागि सम्पूर्ण खेपको प्रतिनिधिमुलक नमूना संकलन गर्न अत्यावश्यक हुन्छ । खुला रूपमा (रेलको माल ओसार्ने डिम्बा, जहाज, कन्टेनर) पैठारी गरिएमा सम्पूर्ण कन्साइनमेण्टलाई विभिन्न भागहरूमा विभाजन गरिने छ । ताकी ती सबै भागहरूबाट नमूना संकलन गर्न सकियोस् । प्रायः बन्दरगाह वा गन्तव्यस्थलमा कन्साइनमेन्ट उतार्ने कार्य गरेपछि यो कार्य गर्न सकिन्छ । भोलाहरूमा पैठारी गरिएमा नमूना संकलन गर्ने प्रयोजनका लागि प्रत्येक भोलालाई एउटा इकाई मान्न सकिनेछ ।

ट) गोलिया काठ र चिरान काठ

काठको निरीक्षणमा समस्या के छ भने परिमाण ज्यादै ठूलो हुन्छ र निकासीको समयमा निरीक्षणका लागि कन्साइनमेन्टहरू उतार्न कठिन हुन सक्छ ।

निरीक्षणका अति महत्वपूर्ण चरणहरू निम्नानुसार छन्:

- जोखिमको वर्ग उत्पत्तिमा निर्भर हुने हुनाले कागजातहरूमा उल्लेख गरिएको काठको भए नभएको जाच गर्न, बोक्राहरूमा ध्यान दिने, खुकुलो बोक्राले सामान्यतया बोमा किरा रहेको संकेत दिन्छ,
- जीवित किराहरू पत्ता लगाई नमूना संकलन गर्ने,
- बोक्रामुनिको काठको सतह, बोक्रामुनि काठमो भुलोमा किराको प्वाल,मार्ग र गवारोको सुरुङ्ग मार्गहरू ३ मिमिभन्दा बढी चौडा किराको प्वालहरू भए नभएको हेर्ने,
- नीलो दाग लागेको काठ भेटाउन प्रयास गर्ने, जसले काठमा रहने निमाटोडहरूको खाने चीज दुसीको उपस्थितिको संकेत गर्छ,
- भट्टामा सुकाइएका काठको हकमा, काठको आद्रताको प्रतिशत मापन गर्ने ।

अन्तर्राष्ट्रिय गुणस्तर निर्धारण प्रणाली अनुसार चिरान काठको बर्गीकरण गरिन्छ । गुणस्तरको संकेत काठमै वा प्याकेजहरूमा उल्लेख गरिन्छ । गुणस्तर बर्गीकरणले प्रत्येक खेपको स्वस्थता एकीन गर्न सघाउ पुऱ्याउँछ ।

निरीक्षण गर्ने कार्यविधि

- कन्साइनमेण्टको प्रतेक खेपको दृष्टिजन्य निरीक्षण गरिने छ । चिरान काठ

प्लाष्टिकको खोल धित्र प्याक गरिएको भए निरीक्षकले केहि प्याकेजहरू खोल्न लगाउन आवश्यक पर्दछ ।

- रेलरेवको माल आसार्ने डिब्बा वा ट्रकहरूमा गोलिया काठ लादिएको भए, निरीक्षकले सामान्यतया सम्पूर्ण रेल वा ट्रकको दृष्टिगत निरीक्षण पनि सोही सिद्धान्तहरू अपनाई गरिने छ ।
- मालसामान कार्गो को मध्य भागमा रहेका मुढाहरू बाहिरी सतहमा देख्न सकिने मुढाभन्दा भिन्न भएको शंका लागेमा निरीक्षकले मालसामान (कार्गो) को जुन स्थानमा निरीक्षण गरिने हो सो स्थानमा त्यस्तो मालसामान उतार्न लगाउनेछ ।
- मालसामान (कार्गो) तथा Dunnage लाई टेवा दिन प्रयोग गरिएका काठ कमसल गुणस्तरको काठ पनि हुनसक्छ भन्ने कुरामा ध्यान दिने । त्यस्तो काठ मूल कन्साइनमेन्टको काठभन्दा भिन्न प्रजातीको रूखको काठ हुन पनि सक्छ । कोणधारी (Coniferous) कडा खालको काठको मालसामान (कार्गो) लाई टेवा दिन अथवा त्यस्को विपरित प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

काठभित्रको सापेक्षिक आद्रताको प्रतिशत आद्रता सम्बन्धी उपकरण सामाग्रीबाट मापन गरिन्छ, जसबाट सामाग्री भड्डामा सुख्खा बनाए नबनाएको सुपरीक्षण गर्ने एउटा भरपर्दो तरिका हो । आद्रता २० प्रतिशत RH भन्दा कम भएमा भड्डामा सुख्खा बनाएको मानिन्छ । तापीय उपचार (तीस मिनेट सम्म ५६ डिग्री) ले RH लाई २० प्रतिशतभन्दा तल नभार्न पनि सक्छ । तसर्थ, काठमा गरिएको भौतिक मापन बाट तापीय उपचार ठीकसगं भए नभएको कुरा विश्वसनीय रूपमा मापन गर्न सकिदैन ।

सल्लो जातको काठमा निमाटोडको विश्वलेषणका लागि नमूना संकलन

- सलो जातमा लाग्ने निमाटोडको विद्यमानता/उपस्थिति रहेको मुलुकमा उत्पत्ति भएका कोणधारी (Coniferous) गोलिया काठ र चिरान काठ वा प्याकेजिङ्ग काठको निरीक्षण देहायको तरिका अनुसार गर्न सकिनेछ :
- नीलो दाग लागेको काठको भाग छनौट गर्ने ।
- अधिकतम: २५ मि.मि. व्यासको टुक्रा बर्माले प्वाल पारी नमूना संकलन गरिन्छ । काठको बाहिरी सतहमा २०-३० मिलीमिटर गहिरो प्वाल ड्रिल गरिन्छ । ड्रिल गर्दा आएका चपेराहरू प्लाष्टिकको भोलामा जम्मा, चिन्ह लगाई बन्द गरी प्रयोगशालामा पठाईन्छ । एउटा थोक नमूनाको कम्तीमा

बीसवटा मुढा वा बोर्डहरू झिल गर्दा आएको कम्तीमा २०० ग्राम चपेटाहरू रहनेछन् ।

- मुढाहरूको किनारा वा छेउ बाट नमूना संकलन गर्नुहुदैन । नमूना लिने स्थान र मूडाको छेउबीच बीच कम्तीमा २० सेन्टीमिटरको दुरी हुनु पर्छ ।
- झिल उपलब्ध नभएमा आराको प्रयोग गरी Cone Formed Discs संकलन गर्न सकिनेछ ।

ठ) काठका प्याकेजिङ सामाग्री

कोणधारी काठ तथा कडा काठ दुवैबाट बनेका काठका प्याकेजिङ गर्न प्रयोग हुने काठले विरुवा स्वस्थता आवास्यकताहरू पूरा गरेको हुनुपर्छ ।

- मूलतः चिरान काठका हकमा लागू हुने सरहका आवश्यकताहरू नै प्याकेजिङ काठका हकमा लागू हुन्छन् । प्याकेजिङ गर्ने काठको बोक्रा निकालिएको र जीवित किराहरूबाट मुक्त हुनुपर्छ । यस्तो काठमा ३ मिलिमिटर भन्दा बढी व्यासको गवारोका प्यालहरू हुनुहुदैन ।
- प्याकेजिङ गरेको काठको विरुवा स्वस्थता आवश्यकताहरू पूरा गरेको सूचित गर्ने विरुवा स्वस्थता प्रमाणपत्र कन्साइनमेन्टसाथ संलग्न गर्नुपर्ने छ ।
- विरुवा स्वास्थ्यता प्रमाणपत्र छुट्टै संलग्न गर्नुको सट्टा प्याकेजिङ सामाग्रीमा अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा स्वीकार्य देहाय बमोजिमको लेबुल लगाउन सकिनेछ ।

प्रस्तुत चिन्मा कम्तीमा देहायका कुराहरू समावेश हुनुपर्ने छ ।

- संकेत चिन्ह (Symbol)
- दुइ अक्षरको ISO मुलुकको संकेत र त्यसपछि राष्ट्रिय विरुवा संरक्षण संस्थाले काठको प्याकेजिङ सामाग्रीको निर्मातालाई दिएको एकमात्र संकेत नम्बर (Unique Numbers) उल्लेख गर्नुपर्ने । जसबाट उपयुक्त काठको प्रयोग भएको र सहि ढंगले चिन्ह लगायको सुनिश्चत गर्ने जिम्मेवारी हुन्छ ।
- अन्तर्राष्ट्रिय विरुवा संरक्षण महासन्धिको अनुसुची-१ बमोजिम अबलम्बन गरिएको अनुमोदित उपायको संक्षिप्त रूप (उदाहरणको लागि HT,MB)

विरुवा स्वस्थ प्रमाणपत्र तथा लेबुलले देहाएका कुरा देखाउँछः

- तीस मिनेट सम्म काठको भित्री भाग सम्म तापक्रम पुग्ने गरी कम्तीमा ५६ डिग्री सेल्सीयसम्म काठको तापीय उपचार गरिएको, वा
- तापीय उपचारका लागि परिभाषित भए बमोजिम तापक्रम र समयमा

काठलाई भट्टामा सुख्खा बनाएको वा

- मिथाइल ब्रोमाइडबाट काठको धुमीकरण (प्युमिगेशन) गरिएको ।
- गोलीया काठ र चिरान काठको हकमा लागू हुने माथि उल्लिखित निर्देशनहरू प्याकेजिङ्ग काठमा अवलम्बन गरी निरीक्षण गरिने छ ।